

IDENTITEIT

FAMILIEGESCHIEDENIS VAN
MARCEL VAN KANTEN

De zoektocht naar een cocktail van dertien
etniciteiten

INTERGENERATIONEEL TRAUMA

Wat jij niet geleerd hebt, is heel moeilijk om
je kind wél te geven

ANTISEMITISME

In gesprek met Bart Wallet en Eddo Verdoner

Inhoud

12 Antisemitisme als bedreiging van de Nederlandse identiteit

EN VERDER

- 15** **5 VRAGEN**
5 vragen aan Thom de Graaff
- 17** **COLUMN**
Geert Jonker over oorlogsslachtoffer-identificatie
- 22** **ERKENNING**
32 jaar Vereniging Kinderen van Verzetsdeelnemers 1940-1945
- 27** **COLUMN**
Jackie June ter Heide: Dag sinterklaasje
- 35** **DOORWERKING**
Verhalenwedstrijd: De oorlog dichtbij
- 39** **LEES- EN LUISTERTIPS**
- 40** **BEELDVERHAAL**
Nationaal Holocaust Namenmonument
- 42** **ARQ ACADEMY**
- 43** **BOEKEN**
- 47** **NtVP**

Redactioneel

Vele jaren geleden hoorde ik mensen wel eens zeggen dat ze op zoek gingen naar zichzelf, dat ze er achter wilden komen wie ze waren. Ik begreep daar, als tiener, weinig van. Naarmate ik ouder werd ging ik beter begrijpen wat deze mensen bedoelden, waar ze naar op zoek waren. Zij waren op zoek naar hun persoonlijke identiteit, hun eigenheid. Wie ben ik, wat wil ik, waar liggen mijn behoeften, welke morele codes zijn voor mij belangrijk, wat zijn mijn normen en waarden, wat zijn mijn dromen, welke keuzes maak ik, enzovoort.

Identiteit is een veelomvattend begrip. Behalve persoonlijke identiteit bestaat er ook zo iets als sociale identiteit - waaronder gender identiteit -, culturele identiteit, genetische identiteit, nationale identiteit en, sinds de opkomst van het internet, de online identiteit.

Dit nummer van *Impact Magazine* staat in het teken van identiteit. Zo is er een mooi dubbelinterview door onze redacteur Lucia Hoenselaars met hoogleraar Joodse Studies, Bart Wallet en Nationaal Coördinator Antisemitismebestrijding, Eddo Verdoner, over de bedreiging van de Nederlandse identiteit door het steeds verder oprukkende antisemitisme en hun pleidooi voor het meer onder de aandacht brengen van de rijkdom van de Joodse cultuur als - al meer dan duizend jaar - onderdeel van het Nederlands leven.

Journalist en projectleider bij het Amsterdams 4 en 5 mei comité, Merav Pront, dook in haar eigen geschiedenis en onderzocht wat het hebben van een Indische grootvader betekent voor haar eigen identiteit.

Charlotte van Schie, psycholoog en onderzoeker, schrijft over de invloed van ingrijpende gebeurtenissen op de ontwikkeling van de identiteit van adolescenten en wat men kan doen om deze identiteitsontwikkeling te bevorderen.

Het mooie van identiteit is dat, ook al heb je jezelf ooit gevonden, in veel gevallen je identiteit zich kan blijven ontwikkelen en verrijken; als je er voor open staat en je jezelf de kans geeft.

Ellen Klaassens – Hoofdredacteur Impact Magazine

impact over de psychosociale gevolgen van ingrijpende gebeurtenissen

Impact informeert, agendeert en discussieert over de psychosociale gevolgen van ingrijpende gebeurtenissen op zowel mensen, organisaties als samenleving. Het magazine is gericht op mensen die zich beroepsmatig bezighouden met de psychosociale gevolgen van rampen, crisis, oorlog en geweld, zoals hulpverleners, onderzoekers en beleidsmakers. Daarnaast focust Impact zich op een brede groep professionals en anderen met interesse in terugkerende actuele thema's als psychotrauma, psychosociale hulp na rampen en crisis als ook oorlog, vervolging en geweld.

Impact is een uitgave van ARQ Kenniscentrum Oorlog, Vervolging en Geweld en wordt mede mogelijk gemaakt door het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS) en de Nederlandstalige Vereniging voor Psychotrauma (NtVP).

Abonnement Impact komt vier keer per jaar uit, een jaarabonnement kost € 27,50. Abonneren kan door een mail te sturen naar impactredactie@arq.org

Redactie Ellen Klaassens (hoofdredacteur), Ingrid van Assouw, Menno van Duin, Lucia Hoenselaars, Joanne Mouthaan, Bart Nauta, Onno Sinke

Redactie coördinatie Marleen van de Ven

Redactieadres Nienoord 5, 1112 XE Diemen

Contact Tel. 088-3305190, e-mail: impactredactie@arq.org

Uitgave 5de jaargang, 2021 - nr. 4

Oplage 1.100 exemplaren

Vorm en productie Bruksvoort Design

ISSN 2543-2591

De zoektocht van een wereldburger

Marcel van Kanten dook in zijn familiegeschiedenis. Hij ontdekte een wijdvertakte stamboom, die hem onder meer leidde naar Suriname, Indonesië, Madeira, Afrika, Duitsland en Friesland. Zijn boek *Wortelzucht - De geschiedenis, dat ben ik* gaat over die zoektocht. 'De vraag wie ik ben, heeft mij altijd geobsedeerd.'

door Sam de Graaff

Als iemand aan Marcel van Kanten (58) vroeg waar hij écht vandaan kwam, had hij tot voor kort altijd hetzelfde antwoord paraat: 'Ik ben half Indisch, half Surinaams, maar geboren in Nederland en ik ben een Nederlander.' Zijn *cafépitch*, noemt hij het. Een verhaal in hapklare brokken, voor iedere toehoorder te begrijpen.

Maar de *cafépitch* is verleden tijd. De oorzaak is een verjaardagscadeau. Van Kanten kreeg het van een jeugdvriend, die een DNA-test had laten doen. Wat bleek? Een klein deel van zijn genen, 9 procent, viel te herleiden tot inheemse stammen diep in het Amazonewoud. Een

grappig mysterie, vonden ze. Van Kanten was altijd al bezig geweest met zijn afkomst. Was zo'n test niet iets voor hem? Hij nam een wanguitstrijkje en stuurde het op. Ook hij hoopte op een verrassing, Vikingbloed misschien?

Een verrassing werd het, maar wel eentje die zijn leven veranderde. Van Kanten bleek een cocktail van dertien ethniciteiten in zijn genen te dragen. Het riep 'een wagonlading aan vragen op', schrijft hij. Hij wist dat de test geen exacte wetenschap is, maar eerder een ruwe schatting. Toch deed dat er weinig aan af. Er was een

‘Ik ben en voel me niet zwart of wit’

Foto: Beeldarchief Rijksmuseum Amsterdam

Toegangskanaal Plantage Brouwerslust.

Foto Armando Elio

Marcel van Kanten

vuurtje ontbrand in Van Kanten: hij moest en zou zijn familiegeschiedenis uitpluizen.

Waarom maakte de uitslag van die DNA-test zo'n indruk?

‘Tot dat moment leek mijn verhaal duidelijk, ik was *fifty-fifty*. Dat idee moest op de schop. Het was ook deels mijn leeftijd en dat mijn dochter uit huis ging. Het zette me aan het denken. Van jongs af aan kreeg ik onbewust mee dat ik een rijke familiegeschiedenis heb. Zoiets gaat via anekdotes van opa's en oma's, mijn ouders. En ik merkte het op school: ik was anders dan de Hollandse kindjes.’

‘De vraag wie ik ben, heeft mij altijd geobsedeerd. In twee Havo verscheen de tv-serie *Roots*, naar het gelijknamige boek van de Amerikaanse schrijver Alex Haley. Hij had als eerste Afro-Amerikaan zijn hele familiegeschiedenis uitgeplozen. Uiteindelijk ontdekte hij zelfs zijn Afrikaanse oervader, Kunta Kinte. Door *Roots* begonnen meer Afro-Amerikanen interesse te tonen in

hun wortels. Ook op mij maakte het een verpletterende indruk.’

Hoe kwam dat?

‘Eén scène in *Roots* is me altijd bijgebleven. Een karakter heette Chicken George, een slaafgemaakte. Zijn moeder werd als slavin verkracht door haar slaveneigenaar, hij was het resultaat. Jarenlang verzweeg zijn moeder wie de vader was. Toen George er toch achter kwam, zocht hij hem op. De plantagehouder lachte hem uit: “Jij bent maar een halfbloed, niemand neemt je serieus.” Achteraf denk ik dat ik me toen al in hem herkende. Ik ben ook een halfbloed.’

In je boek gebruik je een andere term: dubbelbloed.

‘Klopt. Als je iets “half” noemt, lijkt het alsof je ergens niet compleet bent. In het woord dubbelbloed klinkt

juist kracht, rijkdom. Ik ben en voel me niet zwart of wit. Zeker niet in de huidige, gepolariseerde tijd. Ik kreeg dat besef vorig jaar, ik weet het nog goed. In *De Groene Amsterdammer* las ik een column van Stephan Sanders. Hij had besloten: ik wil die polarisatie niet, ik wil niet alleen bij zwart of wit horen, niet worden geclaimd. Toen ik dat las, dacht ik: zo wil ik me ook tot de wereld houden. Ik zie mezelf als wereldburger.

Wereldburger. Op basis van Van Kantens familiegeschiedenis misstaat die omschrijving niet. Zijn vader komt uit Suriname, zijn moeder is Indisch. Van Kanten reconstrueerde zijn stamboom en stuitte op een aantal opmerkelijke familieleden, van Iers-Schotse slavenhouders tot een Duitse KNIL-militair en een Friese beul. Zelfs de Kennedy's – inderdaad, dé Kennedy's – bleken verre verwanten. En hij vond de vermoedelijke oermoeder van zijn Afro-Surinaamse familie, zijn eigen Kunta Kinte. Een slaafgemaakte, genaamd 'De Africaan Elisabeth'.

Betovergrootouders van Marcel van Kanten.

'Taal is de sleutel tot een cultuur'

In het boek schrijf je dat je in het begin van je leven meer geïnteresseerd was in Indië dan in Suriname. Hoe kwam dat?

'In de tijd dat ik me in Indonesië begon te interesseren, had ik minder contact met mijn vader. Dat was een factor, maar er speelde meer. Toen ik 18 jaar was, ben ik met mijn vader naar Suriname geweest. Een fantastische vakantie, maar de afloop was een beetje pijnlijk: ik kwam erachter dat ik er niet echt bij hoorde, zelfs niet bij mijn eigen familie. Zij zagen mij als Nederlander omdat ik geen Surinaams sprak. Tot die vakantie had ik dat nooit beseft. Ik was 18, zo groen als gras.'

'Taal is de sleutel tot een cultuur. Mijn vader had ons de taal bewust niet geleerd, hij had in Nederland veel last gehad van zijn accent. Rationeel begreep ik het, maar toch nam ik hem het kwalijk. Na die vakantie nam ik afstand van Suriname. Met het schrijven van mijn boek heb ik het opnieuw ontdekt, na corona wil ik er graag heen met mijn dochter. Maar inderdaad, ik stortte me eerst op Indonesië. Ik wilde alles weten wat er te weten viel. Inmiddels ben ik er twaalf keer geweest en spreek ik de taal.'

Je schrijft dat in beide families veel draaide om vooruitkomen. Waaraan merkte je dat?

'Dat hing samen met de opbouw van de koloniale samenlevingen in Nederlands-Indië en Suriname. Aan de top van de Indische maatschappij stonden de Nederlanders en de *Totoks*, de daar geboren Nederlanders. Dan kwamen de Indo's, waartoe mijn familie uiteindelijk behoorde. Vervolgens de Chinezen en dan pas de inlanders. Mijn Surinaamse familie behoorde tot de creolen, afstammelingen van slaafgemaakten en hun blanke meesters. Ik zie creolen als de Indo's van Suriname. Creolen behoorden tot de tweede laag, onder de witte bovenlaag, maar boven de marrons – van plantages gevluchte slaafgemaakten.'

'Beide kanten van mijn familie gebruiken sociale overlevingsstrategieën om hogerop en vooruit te komen.'

Zo werd in mijn Surinaamse familie altijd Nederlands gesproken. Sranantongo, de taal van de straat, was binnenshuis verboden. Precies hetzelfde gebeurde in mijn Indische familie. Daarom was het pijnlijk dat Surinamers en Indo's als tweederangsburgers werden behandeld toen ze naar Nederland kwamen.'

Voor Van Kanten viel het niet altijd mee om dit boek te schrijven, vertelt hij. Dat had te maken met loyaliteit naar zijn familie – hij wilde niemand kwetsen, vooral zijn ouders niet. Toch spelen ze een grote rol in het boek. Vader Paul en moeder Henny leerden elkaar eind jaren vijftig kennen op een Rotterdamse dansvloer. In 1960 trouwden ze, maar het huwelijk bleek niet gelukkig. Een vechtscheiding volgde. Zijn beide ouders leven nog. Zijn moeder lijdt aan dementie, met zijn vader heeft hij een moeizame relatie. En dan zijn er nog de zware depressies en het suïcidale gedrag waar Van Kanten als twintiger mee kampte. Om die onderwerpen, zijn familie en zijn 'moeilijke periode', draait het laatste hoofdstuk.

Hoe was het om dat hoofdstuk te schrijven?

'Vergeleken met dat hoofdstuk was het schrijven van de rest *peanuts*. Ik ben opgegroeid in een gecompliceerd gezin. Er was huiselijk geweld, daarover treed ik liever niet in detail. Pas sinds mijn onderzoek heb ik door dat

'Pas sinds mijn onderzoek heb ik door dat ik als kind emotioneel verwaarloosd ben'

ik als kind emotioneel verwaarloosd ben. Kan je nagaan, een vent van 58. Waarom begreep ik dat niet eerder?'

Het lijkt ook een kwestie van eerlijk zijn naar jezelf.

'Ik denk dat je gelijk hebt. Het heeft te maken met loyaliteit naar mijn ouders. Door alle moeilijke dingen die er zijn gebeurd, heb ik nu geen contact met mijn vader. De situatie rond mijn moeder is door haar dementie totaal anders. Maar toch. Tijdens het schrijven vond ik lastig: hoe ga je om met relaties om je heen? Het is een ethisch dilemma. Gelukkig kan ik een pen gebruiken: soms koos ik ervoor het minder hard op te schrijven. Te balanceren, dat is het woord.'

Je moeder is dementerend, maar heeft je vader het boek gelezen?

'Ik denk het. Hij was zo enthousiast toen ik met het onderzoek bezig was. In die tijd had ik nog veel contact met hem. Hij heeft waardevolle verhalen verteld, dat is een wezenlijk bestanddeel van het boek. Maar nadat het uitkwam kreeg ik geen echte reactie. Dat vind ik moeilijk. Toch begrijp ik hem ook beter door mijn onderzoek, juist doordat ik meer te weten ben gekomen over onze familiegeschiedenis. Ik begrijp wat hij als kind heeft meegemaakt, waar onze familie vandaan komt.'

Een ander familielid dat veel in het boek voorkomt, is je Indische oma, oma Moes. Een bijzondere vrouw: ze werkte, reed in een truck en schoot met een shotgun. Maar ze was ook erg liefdevol.

'Ze was de belangrijkste vrouw in mijn leven, ik mis haar. Voor veel mensen heeft ze een hoop betekend. Ze stierf in 1989, maar is nog iedere dag bij me. Ik vind het fantastisch dat ik door mijn boek over haar mag vertellen, of dat nou in dit interview is of ergens op een podium. Daarom draag ik het boek aan haar op. En aan mijn dochter, mijn moeder en oma's – aan alle voormoeders in mijn familie, van de Afro-Surinaamse slavinnen tot inlandse *njai's*. Geschiedenis werd altijd geschreven door mannen, ik vond dit een mooi eerbetoon.'

Sam de Graaff – Freelance journalist, schreef onder meer voor Het Parool, de Volkskrant en persbureau ANP.

Foto privé-collectie Marcel van Kanten

Oma Moes

De ontwikkeling van je

Het ontwikkelen van de eigen identiteit is de grote opgave van de adolescentie. Wanneer je door lockdowns aan huis gekluisterd bent, is dit met name uitdagend. Hoe raakt de ontwikkeling van de identiteit verstoord en hoe kunnen we dit verhelpen?

door Charlotte van Schie

Op het moment van schrijven, bevind ik mij in Australië, waar de stad Melbourne het record voor langstdurende lockdown op haar naam heeft staan: 245 dagen welteverstaan. De uitdagingen van de pandemie en hoe we ons hebben kunnen aanpassen, duiden op onze veerkracht en weerbaarheid. Dit is echter niet voor iedereen het geval en met name jongeren lijken zeer getroffen. Een graadmeter hiervoor is de toename van het aantal telefoontjes naar de Australische kindertelefoon, dat 20% is toegenomen in 2020. Dat zelfdoding onder jongeren doodsoorzaak nummer één blijft in Australië en Nederland is daarnaast geen goed teken.

Voor jongeren is dit een uitdagende tijd. Zij staan op het punt in hun ontwikkeling waarin ze loskomen van hun thuissituatie, hun eerste baan gaan vinden, en hun eerste liefdesrelaties aangaan. Juist op het moment dat zij hun eigen identiteit gaan vormen en nadenken over hun toekomst, zijn de wereld en hun mogelijkheden drastisch veranderd. We kunnen ons afvragen wat deze gebeurtenissen voor invloed zullen hebben op hun ontwikkeling en op hun identiteit in het bijzonder. Hoe zullen de angsten en de beperkte mogelijkheden tot zelfontwikkeling zich uiten in onze spreekkamers?

Identiteit en verstoring

Onze identiteit is het begrip van onszelf. Het gaat over hoe we onszelf zien, welke rollen we aannemen en de verhalen die we over onszelf vertellen. Onze identiteit draagt bij aan een gevoel van eenheid en consistentie en kan ons doelgericht maken. Grof gezegd vindt de ontwikkeling van identiteit plaats in de adolescentie. Dit is het moment waarop jongeren gaan nadenken over zichzelf in een lange verhaallijn. Ze nemen afscheid van het kind dat ze waren en kijken uit naar de volwassene-ik die ze zullen worden. Dit loopt parallel aan vele hersenontwikkelingen in dezelfde periode die het nadenken over jezelf en over anderen bevorderen. Het is dan ook juist in de adolescentiefase dat veel psychische problemen tot uiting komen zoals persoonlijkheidsproblematiek en gedachten aan suïcide.

Een verstoorde ontwikkeling van de identiteit kan in grote mate stress en verwarring opleveren. Daarnaast heeft het ook gevolgen voor sociale interacties. Bijvoorbeeld wanneer mensen het moeilijk vinden om zichzelf te blijven in het bijzijn van anderen. Verstoringen in de identiteit komen op verschillende manieren tot uiting. Mensen kunnen het bijvoorbeeld moeilijk vinden om

Een verstoorde ontwikkeling van de identiteit kan in grote mate stress en verwarring opleveren

Gedacht wordt dat verstoringen in de identiteit en het zelfgevoel deels voortkomen uit een genetische gevoeligheid en deels door de omgeving. We weten uit vele studies dat emotionele mishandeling en verwaarlozing samenhangen met een negatief zelfbeeld en met veranderingen in het brein die gekoppeld zijn aan het vermogen om over jezelf en anderen na te denken. Mensen hebben wellicht een onveilige hechting ontwikkeld waardoor ze een verminderd vertrouwen hebben in zichzelf en anderen. Het niet kunnen of mogen uiten van gevoelens of gedachten, doordat dit constant werd weggewuifd, genegeerd of gestraft, maakt dat mensen hun eigen gevoelens en gedachten niet goed kunnen reguleren. De interne wereld van mensen werd niet gespiegeld door de ouder, waardoor dit onbekend en moeilijk terrein bleef.

Niet alleen een gebrek aan liefde, maar ook overbescherming en overwaardering van ouders of verzorgers kunnen zorgen voor een kwetsbaar zelfbeeld bij jongeren. Je kunt hierbij bijvoorbeeld denken aan helikopterouders. Het is mogelijk dat door de grote inmenging van ouders, kinderen beperkte mogelijkheden hebben om zelf op ontdekking te gaan. Dit kan hen beperken in hun gevoel van autonomie. Als ouders tevens buitenproportioneel complimenteus waren dan kan dit aanzetten tot een onrealistisch positief zelfbeeld. Dit soort opvoedingsstijlen kunnen leiden tot een narcistisch profiel waarbij de jongere zijn of haar onrealistisch positieve zelfbeeld angstvallig in stand probeert te houden en hiervoor is aangewezen op anderen. Waar een beetje narcisme kan helpen om je dromen achterna te jagen, kan een overvloed beperkend zijn in het functioneren.

Identiteitsontwikkeling bevorderen

We hebben soms het idee dat mensen graag complimenten ontvangen om het zelfvertrouwen te bevorderen. Maar dit geldt niet voor iedereen en niet altijd. We zijn als mensen ook op zoek naar een realistisch beeld van onszelf. Het is dus belangrijk dat de feedback die we krijgen en geven, gebaseerd is in de realiteit. Daarnaast houden we graag vast aan wat we al weten. Wanneer je een negatief zelfbeeld hebt dan is het heel moeilijk om te horen van anderen dat je oké bent. Een compliment

identiteit

Foto Shutterstock

een coherent gevoel van zichzelf te hebben, dat wil zeggen het idee dat ze dezelfde persoon zijn over tijd en in verschillende situaties. Ze kunnen zich als een kameleon aanpassen aan de mensen met wie ze omgaan. Hun waarden en hun ideeën van wat belangrijk is kunnen dan sterk wisselen. Natuurlijk passen we ons allemaal aan in sociale situaties. We gedragen ons wellicht anders met een leidinggevende dan in gezelschap met een beste vriend. We zien onszelf echter nog steeds als dezelfde persoon.

Anderen hebben een zeer negatief zelfbeeld en zien zichzelf als volkomen slecht. Hun identiteit kan volledig hangen aan het cliënt-zijn. Voor deze mensen is het moeilijk om te zien dat zij een waardig leven mogen leiden. Weer anderen geven aan dat ze een gevoel van leegte hebben. Er is geen verbinding met zichzelf of met de wereld om hen heen. Dit kan een ondragelijk gevoel zijn. Het kan ook zijn dat meerdere verstoringen (incoherentie, negativiteit of leegte) tot uiting komen binnen dezelfde persoon.

Hoe speelt trauma een rol?

Al vroeg in de ontwikkeling wordt een uniek zelfgevoel bevorderd waarbij kinderen leren over hun eigen uiterlijke kenmerken, wensen en doelen. Ze leren wat onder hun eigen ervaringen valt en welke ervaringen tot een ander behoren. Vroege traumatische ervaringen kunnen de ontwikkeling van het zelfgevoel al dermate verstoren waardoor het in de adolescentiefase een enorme opgave is om je identiteit te vormen.

Studenten protesteren op het Museumplein tegen het online onderwijs, oktober 2020.

kan voelen als niet oprecht of slechts als een halve waarheid, gegeven uit medelijden. Een boostersessie om het zelfgevoel op te krikken zal averechts werken en kan zelfs als pijnlijk worden ervaren.

Het kan werken om dichtbij de beleving van de persoon te blijven en steeds te herhalen hoe jij haar¹ ziet: dat je in haar gelooft en dat je er voor haar bent. Omdat je als therapeut aan haar zijde blijft staan, kan zij zich openstellen voor het idee dat ze een volwaardig persoon is. De therapeutische relatie is dus belangrijk, evenals geduld. Als ouder of verzorger kun je alleen proberen goed genoeg te zijn. Het is soms lastig om te zoeken naar een goede mix van liefde en aandacht aan de ene kant, en het stellen van grenzen en bevorderen van autonomie aan de andere kant.

Terug naar de spreekkamer

Jongeren die minder de gelegenheid hebben gehad om op ontdekking te gaan en om ervaringen op te doen met nieuwe mensen zullen mogelijk kwetsbaarder zijn. De huidige angsten in de wereld en de uitvergroete onzekerheden van hun toekomst kunnen bijdragen aan een gevoel van machteloosheid en hopeloosheid. Dit kan problemen geven met het gevoel van autonomie, met op eigen benen staan en aan een eigen toekomst werken. In de spreekkamer versterk je het gevoel van autonomie door bijvoorbeeld de cliënt zoveel mogelijk zelf doelen te laten stellen en oplossingen te laten aandragen. Het bevorderen van autonomie zit al in kleine elementen, door bijvoorbeeld de cliënt het gesprek te laten starten.

¹ Op de plaats van haar kan ook hem of hen gelezen worden.

We zijn als mensen ook op zoek naar een realistisch beeld van onszelf

Het is eveneens belangrijk om mensen te stimuleren in het ontdekken van hun zelfgevoel en hun identiteit. Je kunt een nieuwsgierige houding aannemen waarbij je de cliënten ziet als de expert van hun ervaringen en jij de leergierige student bent. Hierdoor stel je open vragen vanuit verwondering voor hun beleving. Er zijn bepaalde technieken die je kunt gebruiken om bijvoorbeeld negatieve zelfgedachten los te koppelen van de identiteit door de cliënten te externaliseren en ze een identiteit van zichzelf te laten aanmeten. Een bekend voorbeeld hiervan is dat iemand niet depressief *is* maar depressie *ervaart* als een zwarte hond die overal mee naartoe gaat. Door de depressie buiten jezelf te plaatsen kun je het observeren en manieren vinden om ermee om te gaan. Er komt ook steeds meer onderzoek dat aangeeft dat creativiteit het ontdekken van het zelfgevoel bevordert. Een beetje speelsheid, humor en creativiteit in de therapiekamer kan dus geen kwaad. Bovenal is het goed te proberen compassie te houden voor je cliënt en voor jezelf.

VERDER LEZEN?

Over persoonlijkheidsproblematiek in de adolescentie:

Sharp, C. (2017). Bridging the gap: the assessment and treatment of adolescent personality disorder in routine clinical care. *Archives of Disease in Childhood*, vol. 102, no. 1, pp. 103.

Over de rol van opvoedingservaringen voor narcistische problematiek:

van Schie, C.C., Jarman, H.L., Huxley, E., & Grenyer, B.F.S. (2020). Narcissistic traits in young people: understanding the role of parenting and maltreatment. *Borderline Personality Disorder and Emotion Dysregulation*, 7, 10.

<https://doi.org/10.1186/s40479-020-00125-7>

Over de rol van emotionele verwaarlozing en mishandeling voor het nadenken over anderen:

Van Schie, C.C., van Harmelen, A.-L., Hauber, K., Boon, A., Crone, E.A., & Elzinga, B.M. (2017). The neural correlates of childhood maltreatment and the ability to understand mental states of others. *European Journal of Psychotraumatology*, 8:1, DOI: 10.1080/20008198.2016.1272788

Charlotte van Schie – Psycholoog en research fellow bij Project Air, expertisecentrum voor persoonlijkheidsstoornissen, aan de Universiteit van Wollongong in Australië

‘Antisemitisme is een bedreiging voor de Nederlandse identiteit’

Antisemitische teksten bij NS-station Hofplein in Rotterdam, 2006

Een gesprek over het belang van onderzoek voor het welzijn van de Joodse gemeenschap en de bestrijding van antisemitisme

door Lucia Hoenselaars

Bart Wallet en Eddo Verdoner bekleden allebei sinds dit jaar (2021) een gloednieuwe functie: Bart Wallet is benoemd tot Hoogleraar Joodse Studies aan de Universiteit van Amsterdam en Eddo Verdoner is Nationaal Coördinator Antisemitismebestrijding. De een vanuit de universiteit en de ander vanuit politiek Den Haag, proberen zij bij te dragen aan een sterk en veerkrachtig Joods Nederland.

In een door ramen omringde hoekkamer in het P.C. Hoofthuis op drie hoog in het centrum van Amsterdam zitten Verdoner en Wallet aan tafel. Het gebouw met de vele ramen en glazen tussenwanden werd ontworpen in de jaren '70 vanuit de gedachte dat de universiteit transparant moest zijn naar de buitenwereld, en dus verbonden met de maatschappij, zo vertelt Wallet terwijl we kennismaken. Tussen ons in ligt de *Onderzoeksagenda voor Joods Nederland* op tafel, die ARQ Kenniscentrum Oorlog, Vervolgung en Geweld onlangs samen met JMW heeft samengesteld.

Hoe zien jullie die verhouding tussen onderzoek en het welzijn van de Joodse gemeenschap?

Wallet: 'Ook al ben je nog zo'n kleine gemeenschap, uiteindelijk kan onderzoek echt helpen om tot beter beleid te komen. Je ziet dat sinds de Tweede Wereldoorlog, organisaties als onder meer JMW, maar in toenemende mate ook de kerkgenootschappen, steeds meer gaan varen op wetenschappelijk onderzoek, vanuit het idee dat er feiten en gegevens nodig zijn om goed beleid te kunnen maken.'

Verdoner: 'Ik vind het belangrijk dat er onderzoek gedaan wordt naar de wonden die er tijdens de oorlog geslagen zijn, omdat die tot op de dag van vandaag voortduren. De effecten van de oorlog zijn heel complex en werken vaak ook meerdere generaties door. Veel van de problemen en de manieren waarop mensen naar de samenleving kijken, komt voort uit datgene wat toen heeft plaatsgevonden, en daarom is dat van belang te blijven onderzoeken.'

In hoeverre zien jullie dat de Tweede Wereldoorlog een rol speelt in de Joodse identiteit? Ook bijvoorbeeld van jonge Joden?

Wallet: 'De Tweede Wereldoorlog en de herinneringscultuur daaromheen, is echt een van de weinige punten waarop de enorm diverse groep Joden in Nederland elkaar vindt. De Joodse gemeenschap is over allerlei thema's tot op het bot verdeeld, maar dit deelt iedereen. Die gedeelde herinnering is niet alleen belangrijk voor persoonlijke identiteit, maar ook voor de gemeenschap als geheel.'

Verdoner: 'Als er een dreiging van buitenaf is, dan verenigt dat mensen. Maar het is ook niet alléén de oorlog die Joden vandaag de dag bindt. De Joodse gemeenschap in Nederland leeft, groeit en bloeit en het is van belang om het hele Joodse leven te zien en niet alleen de dreigingen. Dus het zou verkeerd zijn om te denken dat het louter de oorlog is die Joden in Nederland samen bindt.'

Wallet: 'Daarnaast is maar liefst 80% van de Nederlandse Joden niet meer ingebed in de georganiseerde Joodse gemeenschap, maar dat betekent niet dat ze niets met hun Joodse identiteit doen. Bij onze studenten zie ik dat ze bewust zoeken naar andere aspecten van de Joodse cultuur en in die zin ook hun Joodse identiteit aan het verbreden zijn. Een van de manieren is door heel veel met Joodse geschiedenis en het eigen familieverleden bezig te zijn. Je ziet dat de academische benadering van Jodendom of Joodse studies, een hele sterke identiteits-

vormende kracht is voor een flinke groep mensen in Nederland.'

Wat is ervoor nodig om het onderzoeksveld en de Joodse gemeenschap elkaar beter te laten vinden in de toekomst?

Wallet: 'In andere landen, bijvoorbeeld in Israël en Angelsaksische landen, zie je dat de Joodse gemeenschap vrij makkelijk naar de universiteit stapt met de vraag om onderzoek te doen naar bepaalde thema's. In de Nederlandse context is dat veel lastiger. We weten elkaar niet altijd goed te vinden. Wij als academici hebben niet altijd helemaal scherp op het vizier wat voor de gemeenschap belangrijk is, en omgekeerd geldt dat denk ik ook. Platforms zoals afgelopen week, tijdens de presentatie van de onderzoeksagenda in het Joods Historisch Museum, zijn denk ik heel goed. Omdat we dan goed naar elkaar leren luisteren. Uiteindelijk wil je een win-win situatie: dat iets academisch uitdagend is, maar ook echt de gemeenschap dient. Ik denk dat daar nog wel winst te behalen valt.'

Is het nodig dat de bredere Nederlandse bevolking meer kennis neemt van de rijkdom van de Joodse cultuur?

Verdoner: 'Onbekend maakt onbemind. Je moet elkaar als een gelijke beschouwen, elkaar respecteren, en daarvoor is het van belang om te weten wat de culturele gebruiken zijn. Joods leven is al meer dan duizend jaar in Nederland, en de Joodse feestdagen zouden net zo normaal moeten zijn als bijvoorbeeld Kerstmis. Wat dus belangrijk is in de bestrijding van antisemitisme, is dat Joden in Nederland zichtbaarder worden en de cultuur uitdragen. Het is zodanig belangrijk dat de Europese strategie tegen antisemitisme een apart onderdeel heeft: fostering Jewish life.'

Hoe verschilt hedendaags antisemitisme van eerdere eeuwen? Komen antisemitische uitingen zoals we die vandaag de dag zien voort uit een overtuiging of uit een gebrek aan historische bewustzijn?

Verdoner: 'Antisemitisme is er altijd geweest, maar ik heb het idee dat het nu meer naar de oppervlakte komt, met name door social media, maar ook door de polarisering in de samenleving en de verharding van het politieke debat. Op die manier gaat het ook meer aan kracht inwinnen. Antisemitisme kan uit allerlei hoeken

Foto: Heleen Minderaa

Bart Wallet

komen, het kan bijvoorbeeld links, rechts, populistisch, of religieus antisemitisme zijn. Waar het ook vandaan komt, antisemitisme is een manier om een groep aan je te binden door een gemeenschappelijk vijandbeeld te creëren.'

Wallet: 'In sommige gevallen zal er sprake zijn van een gebrek aan historisch bewustzijn, maar er zijn mensen die heel goed weten wat er tijdens de Tweede Wereldoorlog is gebeurd, en het bewust op een manipulatieve manier inzetten voor eigen politieke agenda's. Daardoor raakt antisemitisme gepolitiseerd, het wordt een actie-wapen in de politieke strijd. Er wordt niet bij stilgestaan dat het de Joodse gemeenschap schaadt. Daarom is het zo belangrijk dat we het thema antisemitisme depolitiseren, dat het losgemaakt wordt van die politieke strijd. Of je nou links of rechts bent, welke politieke kleur je ook draagt, elk fatsoenlijk mens hoort hier afstand van te nemen.'

Verdoner: 'Ze weten dat ze mensen kwetsen, maar ze doen het om aandacht te krijgen. Dat maakt het zo lastig: als je erop reageert krijgt het meer aandacht, en dat is precies wat ze willen, maar als je er niet op reageert, laat je langzaam die grens vervagen en dan tolereer je dat het steeds verder gaat. Waar stopt het dan?'

Wallet: 'Joden horen bij de geschiedenis van Nederland en bij de Nederlandse samenleving, sinds het moment dat Nederland als onafhankelijk land ontstond. Dat betekent dus dat als je Joden gaat uitsluiten van deze samenleving, dat je eigenlijk een stuk uit je eigen Nederlandse identiteit wegsnijdt en je je tegen de Nederlandse samenleving keert. Antisemitisme is in die zin niet alleen een bedreiging voor de Joodse gemeenschap, maar het is een bedreiging voor de Nederlandse identiteit.'

Zien jullie ook psychosociale gevolgen van antisemitisme?

Verdoner: 'Zeker. Op het moment dat er een incident plaatsvindt, zie je dat er bij maatschappelijke hulpdiensten en Joodse organisaties veel meer telefoontjes zijn. Mensen worden van die incidenten heel onrustig, zeker als het ook over de oorlog gaat. Je ziet aan de andere kant ook de positieve emoties die naar boven komen als er iets goeds gebeurt, denk aan de opening van het Holocaust Namenmonument of de excuses van Rutte. Elke dag leeft het nog.'

Wallet: 'Ik denk dat de bredere Nederlandse samenleving nauwelijks een idee van heeft van de effecten van anti-

Eddo Verdoner

semitisme. Als je in de Joodse gemeenschap een feestje organiseert, is een van de standaard onderdelen daarvan dat je beveiliging moet regelen. Ook in het geval van een familiefeestje. Dat is niet normaal en ik denk dat als de gemiddelde Nederlander daarvan hoort, die dat niet voor mogelijk houdt. Maar dat is het effect van antisemitisme.'

Verdoner: 'Mensen lopen ook niet zo vaak meer met een keppel op omdat ze bang zijn voor incidenten. Als dat allemaal achter gesloten deuren blijft, als je er niet gewoon op uit kan en iemand ziet die net ook zo is als jij, dan doet dat heel veel met je gevoel van identiteitsbeleving en de beleving van vrijheid. De gemeenschap moet zich vrij kunnen voelen om hun identiteit te beleven zonder dat ze moeten denken aan de consequenties daarvan.'

De Onderzoeksagenda voor Joods Nederland die ARQ en JMW hebben opgesteld, is een oproep tot nieuw onderzoek. Wat is er volgens jullie nodig om die oproep om te zetten in actie?

Wallet: 'Ik zou het mooi vinden als ieder thema in de onderzoeksagenda geadopteerd zou worden door een maatschappelijke organisatie, die vervolgens de samenwerking opzoekt met de academie. Dat sluit ook mooi aan bij de trend in de universiteiten om meer met maatschappelijke partners te werken. Op die manier laten we zien dat het onderzoek dat hier gebeurt, niet zomaar gedaan wordt omdat wij dat toevallig interessant vinden, maar ook dat er een verbinding is met de maatschappij, met de bredere samenleving.'

Foto Shutterstock

Verdoner: 'Het is ook goed om in dit soort samenwerkingen te reflecteren op het onderzoek dat is gedaan, de resultaten, de impact en te kijken of er een vervolg aan moet worden gegeven. We worden te vaak geregeerd door wat er in de nieuwscyclus gebeurt. Als er een incident plaatsvindt, vindt iedereen dat er iets moet gebeuren, maar even later is de interesse weg. Terwijl die antisemitische incidenten een lange aanloop en een lange afloop hebben. Onderzoek kan die blik verbreden, en daar moeten we vervolgens ook beleidsmatig vervolg aan zien te geven.'

Jullie hebben allebei sinds dit jaar een belangrijke, nieuwe functie. Wallet als nieuwe hoogleraar, en Verdoner als Nationaal Coördinator Antisemitismebestrijding. Wat hopen jullie te bereiken de komende jaren?

Wallet: 'Ik vind het heel belangrijk om te laten zien, dat Joodse studies en Joodse geschiedenis, niet alleen maar over vroeger gaat. Dat de Joodse gemeenschap nog steeds bestaat en dat we dus ook moeten kijken naar Joods leven ná de Tweede Wereldoorlog. De Joodse gemeenschap is gedecimeerd, absoluut, maar die heeft ook een enorme kracht, vitaliteit en dynamiek waarmee Joods leven is weer opgebouwd. Dus ik wil ook heel graag laten zien hoe die naoorlogse gemeenschap betekenisvol aanwezig is in publieke debatten die in de samenleving spelen. Het publieke en politieke debat moet zijn beloop kunnen hebben, maar het moet wel goed geïnformeerd gebeuren. En daar hoort de inbreng van Joodse studies ook helemaal bij. Joodse studies

is een van de lenzen die we nodig hebben om onze samenleving goed te kunnen begrijpen.'

Verdoner: 'Ik vind het ook heel belangrijk om te laten zien dat Joden altijd een onderdeel zijn geweest van Nederland en dat de Joodse gemeenschap hoort bij dit land. Dat is de essentie van de bestrijding van antisemitisme. Mijn missie is om ervoor te zorgen dat het voor iedereen duidelijk is dat het normaal is om Joods te zijn, dat het normaal is om daar uiting aan te geven, en dat het een normaal en gelijkwaardig onderdeel is van de Nederlandse samenleving. Mijn uiteindelijke doel is dat niemand zich meer gehinderd zal voelen, of twee keer zal nadenken, voordat hij of zij op een bewuste manier open en bloot zijn Joodse identiteit beleeft.'

ONDERZOEKSAGENDA

Onlangs hebben ARQ Kenniscentrum Oorlog, Vervolg en Geweld en JMW de *Onderzoeksagenda voor Joods Nederland* gepresenteerd. Met deze onderzoeksagenda hoopt JMW nieuw onderzoek te stimuleren naar thema's rondom hedendaags Joods leven, vanuit de gedachte dat meer kennis helpt om het welzijn van Joden in Nederland in de toekomst te kunnen blijven bevorderen. De onderzoeksagenda is te downloaden via oorlog.arq.org

Lucia Hoenselaars - Beleidsonderzoeker/adviseur bij ARQ Kenniscentrum Oorlog, Vervolg en Geweld en eindredacteur van Impact Magazine

Thom de Graaf

5 vragen aan Thom de Graaf

‘Herdenken gaat over erkenning en herkenning’

Sinds oktober 2020 is Thom de Graaf voorzitter van de Stichting Nationale Herdenking 15 augustus 1945. Hoe ziet hij de toekomst van deze herdenking? ‘Ik ben ervan overtuigd dat de intentie en de kern van de nationale herdenking hetzelfde blijft.’

1. Waarom is het belangrijk om op 15 augustus te herdenken?

‘Er zijn verschillende redenen. Ten eerste markeert de datum 15 augustus 1945 het echte einde van de Tweede Wereldoorlog in het gehele Koninkrijk der Nederlanden. Dat er ook een wereldoorlog was buiten Europa vergeet men namelijk nog wel eens. Op 15 augustus herdenken we alle getroffen van de Japanse bezetting. Een hele

grote groep mensen, nu een kleine twee miljoen, heeft familie die de oorlog in voormalig Nederlands-Indië heeft ondergaan. Met allemaal een eigen familieverhaal, over de kampen, de helleschepen, de ontberingen, de dwangarbeid. Voor velen was de oorlog na de Japanse capitulatie overigens nog niet voorbij. De Bersiap, de tijd waarin radicale jonge Indonesische nationalistinnen het op Europese en Indische Nederlanders hadden voorzien, was angstaanjagend en zeer gewelddadig.

2. Hoe betrek je de jongere generaties bij de herdenking op 15 augustus?

'We staan nu op een kantelpunt: de persoonlijke ervaringen met de Tweede Wereldoorlog worden geschiedenis omdat de groep mensen die het meemaakte steeds kleiner wordt. Je ziet dat jongere generaties met vragen komen over wat er gebeurd is. Ze hebben ook vragen over hun eigen identiteit. Deze jongeren willen hun eigen wortels goed in beeld hebben. Als Stichting doen we veel om ervoor te zorgen dat ook jongeren zich betrokken voelen: jongere sprekers en muzikanten tijdens de herdenkingsplechtigheid bij het Indisch Monument en veel meer gebruik maken van digitale communicatiemiddelen. Ook de gemiddelde leeftijd van onze bestuursleden kan wel wat omlaag. Mijn aantreden als voorzitter heeft daar nog niet echt aan bijgedragen, maar het gaat de goede kant op. Een toekomstig bestuurslid loopt dit jaar met ons mee, en die is begin dertig.'

3. Hoe zorg je ervoor dat iedereen zich gehoord voelt?

'Herdenken gaat over erkenning en herkenning. Over respect hebben voor het verleden en wat ons verbindt. De groep mensen met een binding met wat ooit Nederlands-Indië was en met de oorlogsjaren daar, is enorm divers van samenstelling, met verschillende perspectieven. Die willen we allemaal de ruimte geven. Dat betekent dat we als Stichting buiten het debat blijven over de jaren na de oorlog en over de dekolonisatie. De nationale herdenking moet voor iedereen zijn en ook de huidige tijd weerspiegelen. Neem bijvoorbeeld de militaire elementen van de herdenking. Dat werd vroeger vanzelfsprekend gevonden. Nu is die vanzelfsprekendheid voorbij omdat men het KNIL (het Indische leger van toen) met het koloniale verleden associeert. Maar je kunt er ook niet zomaar aan voorbijgaan. De militairen die sneuvelden of krijgsgevangen werden gemaakt, vochten immers voor ons Koninkrijk. We proberen zo goed mogelijk uit te leggen waarom deze elementen

Melati

deel uitmaken van de herdenking, want ook dit is onderdeel van verschillende familieverhalen.'

4. Als u in een glazen bol kijkt, hoe ziet de herdenking van de toekomst er dan uit?

'Ik vind het moeilijk te zeggen waar het precies naar toe gaat. De veranderingen zullen geleidelijk gaan. Ik denk dat het met name in de vormgeving zit. Mensen kunnen nu bijvoorbeeld al digitaal herdenken op indischmonument.nl en daar een eigen verhaal toevoegen. Thuis herdenken wordt ook belangrijker. Maar wat de vorm ook wordt, ik ben ervan overtuigd dat de intentie en de kern van de nationale herdenking hetzelfde blijft.'

5. Wat is voor u het belangrijkste moment om de Melati, de herdenkingspin, te dragen?

'Uiteraard op 15 augustus zelf. Maar ik draag de Melati ook al vanaf 5 mei, tot aan 15 augustus. Dat doe ik om de verbinding te maken tussen deze belangrijke data. Als ik de Melati draag vragen mensen heel vaak "Wat is dat?". En dat geeft mij weer de gelegenheid om het verhaal over ons gedeelde verleden te vertellen.'

Alies Boenders - Communicatieadviseur voor ARQ Kenniscentrum Oorlog, Vervolging en Geweld en Stichting Pelita.

Geert Jonker

Foto BIDKL

‘Toon mij hoe een volk zijn doden behandelt, en ik toon u zijn beschaving’

– William Gladstone

Op 21 augustus 2020 vierde de Bergings- en Identificatiedienst van de Koninklijke Landmacht (BIDKL) haar vijfenzeventigste verjaardag. De dienst werd kort voor de bevrijding opgericht ter opsporing, berging en identificatie van vermiste Tweede Wereldoorlogslachtoffers, zowel militairen als burgers. Nederland lag bezaaid met de menselijke stille getuigen van het oorlogsgeweld. Slachtoffers in uitgebrande tanks, vliegtuigwrakken, schuttersputten, veldgraven en massagraven op de Waalsdorpervlakte, Leusderheide of elders. Zoals de Geneefse Conventies voorschreven, werd (en wordt) er bij hun behandeling geen onderscheid gemaakt tussen vriend of vijand, nationaliteit, geloof of politieke overtuiging.

V.l.n.r.: Els Schiltmans, Geert Jonker, Sandor Verkerk (Nationaal Ereveld Loenen)

Foto BIDKL

Het waren immers allemaal zonen, vaders, echtgenoten, die een gapend gat hadden achtergelaten in hun gezinnen. De BIDKL bestond enkel uit vrijwilligers, het werk was confronterend en de psychische belasting zwaar. De toenmalige maandelijkse verstrekking van 58 liter jonge jenever spreekt boekdelen. In 1952 werden de werkzaamheden overgenomen door dienstplichtige militairen en beroepskader. De jajem verdween. Bijna veertigduizend slachtoffers werden sindsdien geborgen en overgebracht naar Nederlandse erevelden en begraafplaatsen.

Anno 2021 is de BIDKL vele malen kleiner dan destijds. Een team van vier identificatiespecialisten draagt zorg voor de uitvoering van de Rijkstaak. Het werk is nog niet klaar. Er zijn nog altijd duizenden vermisten op Nederlands grondgebied, nog kasten vol onopgeloste cold-cases en nog vele naamloze graven op begraafplaatsen te heropenen. Dat is mogelijk door verregaande modernisering op vakgebieden als humane osteologie, conflict archeologie, odontologie en militaire geschiedenis. Moderne forensische onderzoekstechnieken hebben hun intrede gedaan, zoals driedimensionale gelaatsreconstructie, DNA-verwantschapsonderzoek en stabiele isotopentests, waarmee iemands geografische regio van afkomst kan worden bepaald.

De vele generaties militairen van de BIDKL hebben altijd een ding gemeen gehad. Ze willen zich inspanssen voor een maatschappelijk buitengewoon belangrijke rol: het identificeren van oorlogsslachtoffers, zodat zij een

waardige laatste rustplaats kunnen vinden in een graf dat hun naam draagt. Dat kan worden bezocht door hun nabestaanden en een hen plaats geeft om te rouwen. Waarmee onzekerheid wordt weggenomen over het lot van hun geliefde. 'Trauer braucht einen Ort' zegt het Duitse spreekwoord. 'Better to know the worst, than to wonder', zegt het Engelse.

Zesenzeventig jaar onafgebroken oorlogsslachtofferidentificatie in Nederland. In de wereld uniek. De BIDKL is een internationaal erkend expertisecentrum geworden. Interesse in de Tweede Wereldoorlog neemt toe. Oorlogsmonumenten schieten als paddenstoelen uit de grond, identificaties van slachtoffers kunnen rekenen op veel media-aandacht. In het buitenland geniet Nederland veel aanzien voor de zorgvuldige en respectvolle wijze waarop dat kleine volkje nog altijd met haar oorlogsslachtoffers omgaat. Nederlanders, geallieerden en Duitsers gelijk. Wijzelf vinden dat meestal vanzelfsprekend. Onze sterke herdenkingscultuur wordt ons immers met de paplepel ingegoten. Opdat wij niet vergeten. Daar mogen we trots op zijn.

Iedereen vindt zijn doel in het leven. Dit is het mijne, ik wist dat al in 1989. Te weten wat je betekent in de levens van nabestaanden van vermiste personen stemt nederig en dankbaar. Iedere keer weer, groei je een beetje als mens.

Foto BIDKL

Kapitein Geert Jonker – Senior Identificatiespecialist, Commandant Bergings- en Identificatiedienst van de Koninklijke Landmacht

Foto Amber Beckers/ANP

Een Joodse familie in Amsterdam viert Pesach.

Dé Joodse identiteit bestaat niet

'Ik ben opgegroeid in een familie die anders is dan andere families'. Zo begint auteur en filmmaker Natascha van Weezel haar boek over kleinkinderen van de Holocaust. Het is een uitspraak die veel Joden zullen herkennen en voor sommigen zelfs verder strekt: *Ik ben anders dan anderen*. Dit artikel gaat over wat het voor Joden betekent om Joods te zijn en is gebaseerd op interviews met medewerkers en cliënten van JMW. De belangrijkste conclusie? Dé Joodse identiteit bestaat niet. Joden kunnen op allerlei manieren invulling geven aan, zoeken naar, of worstelen met hun Joodse identiteit.

door Bertine Mitima

Zoektocht naar identiteit

Met de moord op de Joden in de Tweede Wereldoorlog verdween een groot deel van de Joodse cultuur in Nederland. Koosjer eten, feestdagen en allerlei tradities die normaal gesproken binnen de familie worden doorgegeven, werden niet meer doorgegeven omdat er voor vele overlevenden geen familie meer was. De breuk in die vanzelfsprekendheid heeft voor velen geleid tot een

zoektocht naar de betekenis van het Joods-zijn. Neem het verhaal van een Joodse vrouw die tijdens en na de oorlog als wees werd opgevangen in een christelijk gezin, waarin voor haar Joodse achtergrond geen plaats was. Ook haar echtgenoot wilde niets van haar Joodse achtergrond weten en pas na zijn overlijden voelde ze de vrijheid om te onderzoeken wat haar Joods-zijn voor haar betekent. Of neem de man, die pas op latere

leeftijd ontdekte dat hij Joodse wortels heeft. Hij vond iets tussen de spullen die zijn moeder na haar overlijden achterliet en stuitte op een verleden dat altijd verzwegen was. Ook voor hem begon een zoektocht. Niet alleen naar zijn familieleden en wat er met hen is gebeurd, maar ook naar zijn Joodse identiteit. Cultuur, traditie, geloof, Israël, oorlog, vervolging, antisemitisme: er komen een heleboel thema's los die met Joodse identiteit te maken hebben. Ook mensen die van jongs af aan weten dat zij Joods zijn, vinden het soms lastig hier betekenis aan te geven en te bepalen hoe zij zich tot deze identiteit verhouden.

Schijf van vijf

Om in gesprek te gaan over verschillende aspecten van de Joodse identiteit ontwikkelde de Amsterdamse wetenschapper Ido Abram de schijf van vijf. Deze schijf bestaat uit vijf ervaringsgebieden, namelijk (1) Joodse religie en traditie, (2) de band met Israël en het zionisme, (3) oorlog, vervolging en overleving, (4) persoonlijke geschiedenis en (5) vermenging van culturen. Het is voor iedere Jood verschillend hoe groot de invloed van ieder ervaringsgebied is op de eigen Joodse identiteit. Het is ook geen vaststaand gegeven, in de loop van iemands leven kan het gewicht van de verschillende ervaringsgebieden variëren. Een gesprek rond de schijf van vijf kan mensen inzicht geven in hun eigen Joodse identiteit en waar die door bepaald wordt. Dit inzicht in de eigen identiteit, en hoe men zich tot de ervaringsgebieden verhoudt, kan verhelderend zijn. Bijvoorbeeld als iemand geen verbondenheid met de Joodse identiteit ervaart door de Joodse religie en traditie, maar wel vanuit zijn of haar persoonlijke (familie)geschiedenis of vermenging van culturen door een gemengd huwelijk. Ook kan dit inzicht confronterend zijn, bijvoorbeeld wanneer iemand beseft dat het aspect van oorlog, vervolging en overleving een veel groter deel van de identiteit bepaalt dan iemand zou willen. In de volgende paragrafen komen drie ervaringsgebieden aan bod en de identiteitsvragen die daarmee samen kunnen hangen.

Oorlog, vervolging en overleving

'Eigenlijk is Joods zijn voor mij iets negatiefs. Het is een heel groot gat van ouderschap, begrip, geen idee hoe de familie van mijn vaderskant was. Als ik een orthodoxe rabbijn zie lopen denk ik wel: wat mooi, hij weet wie hij is als Jood. Ik heb dat niet', zo vertelde een Joodse vrouw. Haar Joodse identiteit wordt grotendeels bepaald door haar ervaringen als kleinkind van Holocaustoverlevenden. Het is voor haar een worsteling om het Joods-zijn als iets positiefs te zien. Een medewerker van JMW vertelt: 'Ik houd heel veel van het Jodendom. We hebben

Veel Joden in Nederland voelen angst om open te zijn over hun Joodse identiteit

veel ellende op onze schouders, maar er zijn ook heel veel leuke dingen. Ik vind het mooi om daar over te vertellen. Bij sommige mensen is het wel 98% oorlog. Ik vind het dan mooi om te proberen dat het 78% wordt, want het Jodendom is veel meer.'

De schijf van vijf van Ido Abram.

Veel Joden in Nederland voelen angst om open te zijn over hun Joodse identiteit. Dit kan komen door eigen oorlogservaringen of omdat ouders hebben meegegeven dat het gevaarlijk is om te zeggen dat je Joods bent. Maar ook hedendaagse ervaringen met antisemitisme spelen een rol. 'Ik heb een zoon die op de basisschool gepest is en antisemitisme heeft meegemaakt. Dan denk ik bij mezelf: heb ik er wel goed aan gedaan om het Jodendom naar mijn zoon uit te dragen, terwijl hij daar hinder van heeft ondervonden?', aldus een Joodse vrouw.

Persoonlijke geschiedenis

In de gesprekken kwam ook een andere zoektocht aan het licht. Niet zozeer naar de betekenis van de Joodse identiteit, maar een bredere zoektocht naar, en wor-

steling met, identiteit in algemene zin. Na de oorlog groeiden veel Joodse kinderen op in gezinnen met ouders die getraumatiseerd waren door de oorlog. Uit de gesprekken, maar ook uit eerdere onderzoeken blijkt dat kinderen, mede door een grote loyaliteit richting ouders die immers zoveel hadden meegemaakt, moeite hadden om los te komen van de ouders en een eigen identiteit te ontwikkelen. Autonomie en zelfontplooiing was niet mogelijk of werd niet geaccepteerd. Hierdoor kan men worstelen met vragen over het bestaansrecht, zoals 'mag ik zijn wie ik ben?', 'mag ik blij zijn?' of 'mag ik pijn ervaren?'

Joodse religie en traditie

Naast het beladen verleden en hedendaags antisemitisme, biedt het Jodendom ook een rijkdom aan cultuur en tradities die veel Joden graag willen behouden. Dit komt tot uiting in het ervaringsgebied 'Joodse religie en traditie' in de schijf van vijf. Veel jongeren zijn minder gericht op het oorlogsverleden in relatie tot hun Joodse identiteit. Zij houden zich meer bezig met wat het Joods-zijn voor hen betekent vanuit een cultureel of religieus oogpunt. Een Joodse vrouw, behorend tot de derde generatie, wil juist dat aspect ook doorgeven aan haar zoon: 'Voor mij zitten er aan het Jodendom veel positieve kanten. Ik wil het Jodendom doorgeven en ik wil dat het voor mijn zoon ook mooi en leuk is. Ik wil laten zien dat het niet alleen ellende en negatief is, of iets wat je verborgen moet houden.'

'Toen ik officieel Joods was had ik echt het gevoel: dit is thuiskomen'

Vanuit de religie en traditie kan echter ook een worsteling met de Joodse identiteit ontstaan, zoals bij de zogenaamde vaderjoden. In het Jodendom gelden regels over wie Joods is en wie niet. Mensen die alleen een Joodse vader hebben kunnen worstelen met hun identiteit omdat zij zich wel verbonden voelen met het Jodendom vanuit de verschillende ervaringsgebieden, zoals de culturele gebruiken waarmee zij zijn opgevoed, maar zij niet erkend worden als Jood volgens de religieuze wetten. Het verlangen officieel Joods te zijn kan heel sterk zijn, zoals een vrouw uitlegde: 'Mijn vader was Joods. Ik werd opgevoed met het vieren van de sjabbat en de feestdagen. Ik voelde me altijd erg aangetrokken tot het Jodendom. Een kennis heeft mij gemotiveerd om de stap te zetten en officieel Joods te worden. Ik ben naar een rabbijn gegaan en heb een cursus gevolgd die nodig was om Joods te worden bij de liberalen. Toen ik

Joods was had ik echt het gevoel: dit is thuiskomen. Ik moest er gewoon bij horen.'

Er zijn nog veel meer voorbeelden te geven over de diverse manieren waarop Joden zich kunnen verhouden tot hun Joodse identiteit. Dé Joodse identiteit bestaat niet, zoals dat natuurlijk ook geldt voor dé Nederlandse identiteit. In de hulp- en dienstverlening van JMW is veel aandacht voor identiteit, vanuit de gedachte dat hoe sterker de identiteit is, hoe veerkrachtiger en steviger men ook in de maatschappij staat. Identiteit kan een zoektocht zijn, een worsteling, maar ook een gevoel van rust geven als je weet wie je bent en ook mag zijn.

KENNIS VOOR DE TOEKOMST

Deze tekst is gebaseerd op het rapport *Kennis voor de toekomst*, over de context en werkwijze van JMW. Het rapport komt voort uit de samenwerking tussen JMW en ARQ Kenniscentrum Oorlog, Vervolging en Geweld, dat als doel heeft om de psychosociale zorg aan Joods Nederland te behouden en verdiepen. Het gehele rapport is online te downloaden via oorlog.arq.org.

Bertine Mitima – Beleidsonderzoeker/adviseur bij ARQ Kenniscentrum Oorlog, Vervolging en Geweld

‘Je hebt samen dat ene ding, die oorlog’

Meer dan 75 jaar na het einde van de Tweede Wereldoorlog melden zich nog steeds nieuwe leden aan bij de Vereniging Kinderen van Verzetsdeelnemers 1940-1945. Hoe komt dat en wat betekent de vereniging voor haar leden? Een gesprek met de voorzitter en secretaris over de waarde van (h)erkenning. ‘Onze band is zo sterk.’

door Bart Nauta

Al tweeëndertig jaar bestaat de Vereniging Kinderen van Verzetsdeelnemers 1940-1945 (KvV). Een volwassen leeftijd, hoewel het lang geduurd heeft voordat de ouders, de verzetsmensen, hun verenigde kinderen serieus namen. Minka Kaszó, secretaris van de KvV, zegt: ‘Onze ouders hebben vele jaren ons bestaansrecht ontkend, sommigen vonden het waanzin dat hun kinderen bij de vereniging zaten. Mensen stonden niet stil bij wat

onze ouders ons soms hebben aangedaan of aan trauma's hebben doorgegeven. Tegen ons zeiden ze: je kan toch trots zijn op je ouders? Onze vereniging is in 1989 opgericht. Eigenlijk is dat heel erg laat.’

Sinds 2019 hebben ongeveer tachtig nieuwe leden zich bij KvV aangesloten. De pijler van de organisatie, de behoefte aan lotgenotencontact onder haar bijna

Verzetsleuzen op een schuilbunker op het Kwakersplein in Amsterdam (1944-1945).

Het bestuur van de Vereniging Kinderen van Verzetsdeelnemers. V.l.n.r. Minka Kaszó, John Rutte, Henk Mreijen en Anita Selen-Boonstra, ontbrekend Irene Rutte-Hermsen.

driehonderd leden, is blijvend. Henk Mreijen, de voorzitter van KvV voegt daaraan toe: 'Sterker nog, naast de bijeenkomsten in Amsterdam en Maassluis, hebben we een nieuwe groep opgericht in het noorden van het land en komt er een nog nieuwe bij in het zuiden van het land. Gemiddeld zijn er zo'n twintig mensen aanwezig. Begin vorig jaar in Groningen hadden we er zelfs dertig. In principe zijn er geen buitenstaanders bij. Mensen moeten zich veilig voelen, want met elkaar moeten we onze diepste gevoelens kunnen delen.'

De leden komen bijeen in zaaltjes, in een kerk, een school, een theatertje, en praten dan onder leiding van een tot twee mensen die een cursus gespreksleiding hebben gevolgd. Als leden voor het eerst aanwezig zijn, start de bijeenkomst met een voorstelrondje. Kaszó: 'Iedereen mag dan vertellen wat hij of zij kwijt wil. Persoonlijk vind ik dat voorstelrondje erg interessant. Mensen die ik al jaren ken vertellen opeens iets nieuws. Dan zijn ze in hun hoofden ergens mee bezig en dan moet dat eruit. Af en toe stort er iemand in of moet mee naar de gang genomen worden om te kalmeren.'

Mreijen voegt eraan toe dat sommige kinderen, nu in de tachtig en negentig, heel bewust de oorlogsjaren en het verzetswerk van hun ouders hebben meegemaakt. 'Iemand vertelde mij dat hij een jaar of zeven was en dat de Duitsers via zijn slaapkamer naar zijn vader zijn gegaan om hem te arresteren. Hij heeft zijn vader nooit meer teruggezien. Als je zeven bent, dan herinner je je dat nog precies. Dat is het trauma dat blijft zitten.'

Veel leden hebben last gehad van de oorlog van hun ouders, zegt Kaszó. 'Sommige verzetsmensen kwamen gehavend uit de concentratiekampen terug. Bij hen thuis moesten na de oorlog hun kinderen in de woonkamer op appèl staan, zoals dat in de kampen ook gebeurde. Of dan sloegen ze hun kinderen in elkaar omdat ze een stompje van een potlood hadden weggegooid, want dat was goud waard achter prikkeldraad. Hoe denk je dat zo'n gezin leefde? Het hele gezin draaide om het trauma.'

Onuitgesproken aanwezig

Kind van een verzetsdeelnemer zijn, betekent een soms verwarrend mengsel van trots, verdriet en boosheid. Mreijen: 'Denk aan een verzetsman die gefusilleerd is, wiens kind zich zijn hele leven afvraagt waarom zijn vader er wel voor het verzet was en niet voor zijn kinderen. De paradox beklijft: de trots wat de ouders gedaan hebben, maar ook de boosheid om de gevolgen van het verzet.'

Mreijen en Kaszó leggen uit dat het verzetswerk werd gedaan door een doorsnee van de Nederlandse bevolking en dat de vereniging daarom uit alle rangen en standen bestaat: communisten, gelovigen, niet-gelovigen, mensen met Indische verzetsachtergrond en Joden. Ook in leeftijd is er grote variatie. Het jongste lid is pas veertig geworden, terwijl een van de oudste leden zesennegentig is. Kaszó: 'Wat zo leuk is aan de bijeenkomsten is dat iedereen elkaar tutoyeert. Natuurlijk hebben jonge mensen moeite om oude mensen te tutoyeren. Maar het wordt wel aangemoedigd. Het innige contact is er, dan maakt de leeftijd ook niet uit. Je hebt samen dat

ene ding, die oorlog. Ook als er tijdens een bijeenkomst helemaal niet over de oorlog gepraat wordt, is die als nog onuitgesproken aanwezig. Onze band is zo sterk.'

Tijdens de bijeenkomsten zijn er soms lezingen, over het Joodse verzet bijvoorbeeld. Een andere keer praten ze over recente gebeurtenissen. Zo zullen de kinderen van verzetsdeelnemers in de meidagen praten over hoe ze 4 mei hebben beleefd. De behoefte aan samenkomen was ook de afgelopen anderhalf jaar, toen de bijeenkomsten door de pandemie geen doorgang konden vinden, onverminderd hoog. Kaszó: 'Stel je voor dat tijdens er tijdens de coronacrisis een bijeenkomst zou plaatsvinden, dan waren de leden gekomen hoor, gevaccineerd of niet, alle gevaren voor hun gezondheid trotserend. Want we hebben dit zo nodig! Elkaar zien, elkaar herkennen en erkennen.'

Op 6 november is de eerste landelijke bijeenkomst sinds anderhalf jaar in Nunspeet, gekozen vanwege de centrale ligging. Mreijen en Kaszó denken dan ook dat er veel mensen op afkomen, inclusief al die nieuwe leden. Onder de nieuwe aanmelding zijn tachtigers en negentigers (zo'n veertig procent van het ledenbestand is voor of tijdens de oorlog geboren) andere tijdens of na de oorlogsjaren. Kaszó: 'We willen de achterkleinkinderen er ook bij hebben. De kleinkinderen kunnen al jaren lid worden. Wat mensen nogal eens vergeten: niet alle verzetsmensen waren twintig of dertig, sommigen waren in de oorlog al grootouder. Dus helemaal niet gek dat de achterkleinkinderen bij ons lid kunnen worden.'

De aarde herinnert zich

Voor Mreijen, die eerder secretaris was van de Indiëherdenking in Den Haag, was het een vanzelfsprekende stap om voorzitter van KvV te worden. Zijn ouders, geboren en getogen in voormalig Nederlands-Indië, vertrokken voor de oorlog naar Nederland om een studie te volgen. Beiden zaten in het verzet, bij de Ordedienst in Amsterdam, dat onder leiding stond van jonkheer Pieter Jacob Six. 'Mijn vader sprak altijd over de oorlog, maar nooit over wat hij zelf gedaan had. Hij was veel bezig in voormalig verzets- en oud-politieke gevangeningskringen. Mijn moeder praatte er daarentegen nooit over. Zij ging ook niet met mijn vader mee naar kranleggingen. In de oorlog leefde ze vooral veel in angst, omdat mijn vader gevaar liep en ze nooit wist of hij wel of niet zou terugkeren.'

'Ik denk niet dat ik de gevolgen van het oorlogsverleden ondervind', aldus Mreijen. 'Mijn vrouw zegt dat ik wel veel praat, maar weinig zeg. Dat kan iets met de geschiedenis te maken hebben'. De nasleep zit vooral in zijn niet-aflattende interesse in het verleden. De jurist was betrokken

bij de organisatie van verscheidene herdenkingen. Ook zijn drie kinderen zijn veel met het oorlogsverleden bezig. Twee hebben geschiedenis gestudeerd en de derde, ook jurist, is zelf eveneens actief in de herinnerings- en herdenkingswereld.

In een voorgesprek aan de telefoon vertelde Kaszó dat sommige kinderen van verzetsdeelnemers levenslang hebben. 'Trauma gaat in je poriën, in je genen zitten. Voor geluiden ben ik heel schrikachtig, ik hoef maar iets te horen en ik ben alert. Mensen zeggen soms dat ze het niet begrijpen waarom ik zo schrikachtig doe. Mijn antwoord is daarop: gelukkig, ik ben blij voor je dat je dat niet begrijpt.'

Ze is dochter van de Hongaarse verzetsman Andor Kaszó en verzetsvrouw Jo Hendrichs, die vereeuwigd is met een straatnaam, de Jo Hendrichsstraat in Den Haag, de stad waar zij actief in het verzet was. 'Ik heb een keer die straatnaampaal helemaal met anjers versierd en een brief opgehangen voor de bewoners om te laten zien wie ze was. Dat verdienen de bewoners.'

Kaszó, geboren in 1943, groeide op met de oorlog, zonder dat ze zich daar als kind heel bewust van was. Behalve op 4 mei. 'Ik had daar zo de pest aan. Op die dag belde mijn moeder altijd met tante Joan. Haar man, een verzetsman, is door de nazi's gefusilleerd. Toen de oorlog uitbrak was ze zelf toevallig in Engeland. Als mijn moeder met haar belde ging ik maar de straat op, een beetje rondzwerven.' Haar herinneringen aan deze dagen beschreef ze in haar pas uitgekomen tweede dichtbundel, *De aarde herinnert zich*, uitgegeven door Uitgeverij De Nieuwe Haagsche. Het gedicht 'Kort voor 4 mei' is gericht aan haar moeder:

***'je was er niet om mij te troosten
toen ik later in het ravijn
gevallen ben en eenzaam was,
zoals ik vaak droomde als kind,
andere handen hielpen mij
ik vond mijn lotengenotenkring
jou zie ik vaak nog in mijn dromen
met hen bouw ik een toekomst op
soms sterk, soms wankel, hand in hand
met hen herdenk ik mijn 4 mei.'***

Bart Nauta – Beleidsonderzoeker/adviseur bij ARQ Kenniscentrum Oorlog, Vervolging en Geweld en eindredacteur van Impact Magazine

Stichting Pelita als brug tussen de Indische en Molukse doelgroep en zorg en welzijn

Aandacht voor context en cultuur in de zorg

De drempel om hulp in te schakelen kan voor Indische en Molukse ouderen hoog zijn. Schaamte en wantrouwen, het niet tonen van zwaktes en terughoudendheid om hulp in te schakelen buiten de eigen familie zijn diepgewortelde cultuurspecifieke kenmerken bij deze ouderen. Stichting Pelita heeft zich in 2019-2021 ingezet om een brug te slaan tussen de doelgroep, gemeentes en zorg- en welzijnsinstellingen. Op die manier heeft Pelita de toegang tot en de beschikbaarheid van passende ondersteuning en zorg helpen verbeteren.

Dit gebeurde in het kader van het meerjarenprogramma Contextgebonden zorg, een onderdeel van de Collectieve Erkenning van de doelgroepen afkomstig uit voormalig Nederlands-Indië. Dit programma richtte zich tussen 2019 en 2021 op de toenemende zorgvragen op het terrein van ouderdomsproblematiek in een context van oorlogs- en geweldservaringen en een migratieachtergrond. Dit gebeurde aan de hand van uiteenlopende activiteiten. Hieronder worden enkele resultaten van het meerjarenprogramma uitgelicht.

Trainingen en scholing

Bij de afdeling Kennis en Kunde van Stichting Pelita kunnen zorgprofessionals en vrijwilligers van welzijnsorganisaties terecht voor trainingen over zorg aan

de Indische en Molukse doelgroep. De basisscholing *Cultuurspecifieke zorg voor Indische en Molukse ouderen* bestaat uit een online module en een klassikale scholingsdag. Ook zijn er nieuwe trainingen ontwikkeld, bijvoorbeeld de verdiepingmodule *Trauma en Dementie*. Ook is er een nieuwe Muziekinterventie voor ouderen met dementie ontwikkeld, die in te zetten is door zorgverleners.

INFORMATIE

Voor meer informatie over het scholingsaanbod van Stichting Pelita kunt u terecht bij de afdeling Kennis en Kunde via info@pelita.nl.

De Cultuurkist

De Cultuurkist is het eerste overzicht in Nederland van (tot nu toe ongeveer 120) verschillende materialen zoals spellen, boeken en films, maar ook informatie en methoden over contextgebonden en cultuursensitieve zorg. Zorgprofessionals, mantelzorgers en vrijwilligers kunnen bijvoorbeeld onderdelen uit de Cultuurkist inzetten in dagbestedingsprogramma's. De Cultuurkist is een 'levende' toolbox die steeds wordt aangevuld met nieuwe methoden, inzichten en materialen. Stichting Pelita blijft op zoek naar relevant materiaal om de Cultuurkist aan te vullen.

SUGGESTIES

Suggesties voor nieuw materiaal kunnen worden toegestuurd aan info@pelita.nl o.v.v. Platform Pelita NOG. Bezoek De Cultuurkist via www.cultuurkist.nl

Platform Pelita Naoorlogse Generaties

De belangstelling van de naoorlogse generaties om elkaar te ontmoeten, ervaringen uit te wisselen en kennis op te doen is alsnog groeiende. Er zijn veel initiatieven en activiteiten, gericht op de gehele diversiteit van de naoorlogse generatie, maar het ontbreekt aan overzicht, vindbaarheid en verbinding. Om die reden heeft Pelita het Platform Pelita Naoorlogse Generaties opgericht. Het doel van het platform is elkaar inspireren, informeren, en het aanbieden van verschillende vormen van dienst- en hulpverlening. Pelita hecht er belang aan dat zoveel mogelijk mensen van de naoorlogse generatie, maar ook professionals en organisaties, op de hoogte zijn van elkaars bestaan en van activiteiten, en dat dit ook op één plek is terug te vinden. Het Platform Pelita Naoorlogse Generaties is een middel om elkaar te versterken. Een kwestie van vinden en gevonden worden.

AANMELDEN

Bent u als persoon of organisatie professioneel actief met en voor de naoorlogse generaties? Bijvoorbeeld in zorg, welzijn of in het onderwijs?
Wilt u met uw activiteiten en inspiratie de dienst- en hulpverlening aan de naoorlogse generaties aanbieden en versterken?
Meld u dan aan via emailadres: info@pelita.nl.

STICHTING PELITA

Handreiking *Passende zorg en ondersteuning voor migrantenouderen. Aanbevelingen voor optimaliseren zorgstructuur voor toekomstige groepen migrantenouderen met oorlogs- en geweldervaringen*

De doorwerking van oorlog en migratie kan een leven lang voortduren en ingrijpende ervaringen kunnen op hoge leeftijd steeds meer aan de oppervlakte komen. Dit heeft te maken met de balans tussen draaglast en draagkracht. Als men in het proces van ouder worden fysiek en mentaal achteruit gaat, kan de draaglast groter worden dan de draagkracht. Om passende zorg en ondersteuning te kunnen bieden aan migrantenouderen met oorlogservaringen is het belangrijk dat er voldoende aandacht is voor hun specifieke behoeftes. In deze handreiking vindt u tips en aanbevelingen hoe de beschikbaarheid en bereikbaarheid van passende ondersteuning en zorg bevorderd kan worden voor (toekomstige) groepen ouderen met een niet-westerse achtergrond en oorlog- en geweldservaringen. De aanbevelingen uit deze handreiking zijn bedoeld voor gemeenten en aanbieders van welzijn en zorg, die in hun werk te maken (gaan) krijgen met deze doelgroep.

HANDREIKING

Download de handreiking via www.pelita.nl/contextgebonden-zorg

'Mama,' zei mijn jongste zoon tijdens het tandenpoetsen, 'ik weet dat Sinterklaas niet bestaat. De hele klas weet dat. Jij koopt de cadeautjes en legt ze in de schoen. Toch? Jij doet dat toch, mama?' Even overwoog ik nog het te ontkennen, maar hij klonk zo overtuigd. En hij is immers al acht. Dit is het moment, dacht ik. Dus ik knikte.

'Echt? Doe jij dat echt, mama?'

'Ja,' zei ik, 'dat doe ik echt.'

Het duurde een paar tellen voordat hij uitbarstte in woest gesnik. 'Ik dacht het niet écht!' riep hij.

'Ik vroeg het alleen zodat ik tegen de jongens in mijn klas zou kunnen zeggen dat mijn moeder zegt dat hij wél bestaat!'

Vervolgens verviel hij in een litanie gericht tegen Sinterklaas en zijn helpers en volwassenen in het algemeen. 'Ik vind Sinterklaas helemaal geen aardige man!' riep hij. 'En heeft hij dus ook geen paard?'

Dan stop je dus een wortel in je schoen voor het paard en dan wordt die gewoon opgegeten door je moeder! Leugens, het zijn allemaal leugens!'

Intussen zag ik hem in zijn geheugen zoeken naar alle fijne momenten die hij met Sinterklaas had gehad en die nu in een ander licht kwamen te staan.

Zijn eerste verraadtrauma, dacht ik, en hij krijgt het van mij.

Dag Sinterklaasje

Ik ben veel met morele verwondingen bezig de laatste tijd, misschien te veel. Ik zie het overal. Morele verwachtingen die geschonden worden door jezelf of anderen; momenten waarop je beeld van jezelf of van anderen compleet aan gruzelementen gaat. Ik zie het in de krant wanneer een acteur zijn collega doodschiet met een pistool dat ongeladen had moeten zijn, of wanneer Afghaanse tolken het land niet op tijd uit weten te komen. Ik zie het bij mijn patiënten wanneer ze een kind niet hebben kunnen redden of wanneer hun leidinggevende hen op cruciale momenten in de kou heeft laten staan. En nu dus in mijn eigen gezin, waar ik ongepland en onbedoeld de fundering onder mijn zoons vertrouwen had weggeslagen.

Ik riep mezelf tot de orde. Dit was geen morele verwonding, tenslotte, hooguit een morele schaafwond.

Ik ging aan de slag om het vertrouwen te herstellen. Ik vertelde hoe ik vroeger zelf had gehoord dat Sinterklaas niet bestond en haalde zijn broer erbij om dat ook te vertellen. Ik zei dat Sinterklaas ooit echt bestaan had en van kinderen hield en hen cadeautjes gaf en dat de volwassenen na zijn dood hiermee door waren gegaan in de geest van Sinterklaas. Ik zei mijn zoon dat hij nu ook groot was en zelf de kleinere kinderen kon verrassen met Sinterklaas. Ik zorgde voor verbinding, ik plaatste zijn ervaring in een narratief, ik motiveerde hem tot actie - precies zoals je hoort te doen in de behandeling van morele verwonding.

Het hielp.

De volgende ochtend, toen hij in bad zat en ik boven de was ophing, hoorde ik hem vrolijk zingen: 'Lieve piet, wiedewiedewiet, ik hoor je wel maar ik zie je niet.'

Jackie June ter Heide Klinisch psycholoog en theoloog en als behandelaar en senior onderzoeker werkzaam bij ARQ Centrum⁴⁵

Foto: Merav Pront

‘Ik had geen idee van mijn Indische achtergrond’

Merav Pront op de Tanjung Perak kade in Surabaya.

Heel lang heeft Merav Pront, journalist en projectleider bij het Amsterdams 4 en 5 mei comité, zich alleen maar Joods gevoeld. Totdat ze naar Indonesië ging. Want hoe zat het precies met haar Indische grootvader? En wat betekent zijn achtergrond voor haar eigen identiteit? ‘Lang heb ik gedacht dat mijn opa een identiteitscrisis moet hebben gehad.’

door Merav Pront

In de zomer van 2017 reisde ik een maand lang door Indonesië met mijn vriend. We begonnen in Jakarta en reden met de trein via Bandung en Yogyakarta naar Surabaya, een stad in het noordoosten van Java. We verbleven er op de bovenste verdieping van een hoog flatgebouw, in een hotelkamer met felgroene muren en een douchecel naast het bed. Elke ochtend als ik wakker werd zag ik de richting van Mekka aangegeven op een sticker op het plafond en ontbeet ik met nasi goreng en automatenkoffie.

Op onze laatste dag in Surabaya bezochten we de haven in het noorden van de stad. Anders dan in het drukke centrum, waren er hier nauwelijks toeristen. De Tanjung Perak kade kijkt uit op de Javazee, met het silhouet van het eiland Madura aan de horizon. Toen ik er in mijn

korte broek aan de reling stond, waaide er een warme zeewind die rook naar Kretek sigaretten. Het water was er even blauw als de lucht en bezaaid met kleine bootjes. Of misschien waren het wel vrachtschepen, maar dan heel ver weg.

Tanjung Perak is waar mijn opa na een zeereis van ruim drie weken Soerabaja binnenvoer op een marineschip. Toen deze kade nog Tandjong Perak heette en Indonesië nog Nederlands-Indië was. Mijn oma was al eerder naar Soerabaja gekomen. Helemaal alleen, met passagiersschip de Van Oldenbarnevelt via het toenmalige Batavia aan de westkust. Het was de eerste keer dat ze Nederland verliet. Misschien stond ze hier wel naar hem te zwaaien, blij dat de man voor wie ze naar de tropen was geëmigreerd eindelijk thuis zou komen.

Mijn opa en oma hadden een huis aan de Tandjong Perak Boulevard, een paar kilometer verderop. Ik stel me voor hoe ze samen de tram namen, vanaf de halte naast het marineterrein, waar mijn opa werkte. Hoe ze naast elkaar in de tram door het raampje hebben gekeken, naar de palmbomen en de huizen aan de drukke boulevard. Bijna thuis.

Die trambaan is nu een middenberm en de boulevard een zesbaans autoweg. Toen ik er in 2017 doorheen liep, op zoek naar het oude huis van mijn opa en oma, kon ik me moeilijk voorstellen dat het ooit anders was geweest. De Jalan Perak rook naar uitlaatgassen en de bestanddelen van de open riolering langs de stoepwand. Woonhuizen werden er afgewisseld met scheepsfabrieken en supermarkten en overal zaten er mensen op straat. Sommigen verkochten fruit of nasi uit een kraampje, anderen kwamen speciaal hun huizen uit gehold om ons te vragen wat deze twee witte toeristen hier in godsnaam kwamen doen, in de buitenwijken van Surabaya. Een vraag die ik zelfs in het Bahasa leek te verstaan, omdat ik hem ook mezelf stelde.

Er niet mogen zijn

Een paar jaar voor hij mijn oma ontmoette, toen er oorlog woedde in Nederlands-Indië, werd mijn opa in een Jappenkamp geïnterneerd. Als matroos van de Koninklijke Nederlandse Marine was hij daar Nederlands krijgsgesvangene. En zo werd hij ook behandeld, toen hij werkte aan de Birmaspoorweg. Want ergens in zijn stamboom was er ooit een Nederlander geweest die met een Indonesiër was getrouwd. Dat kleine stukje genealogie is wat hem niet Indonesisch, maar Nederlands-Indisch maakte. Ondanks dat hij op Java geboren werd. Het is wat hem na de oorlog een baboe en bediendes verschafte in zijn huis aan de Perak Boulevard. En het is ook wat maakte dat hij uiteindelijk naar Nederland emigreerde, toen Indonesië onafhankelijk werd. Daar, aan de Daltonstraat in Amsterdam-Oost, heeft hij uit alle macht geprobeerd om Nederlands-Indië te vergeten.

Mijn opa was een zachtaardige man. Hij overleed voordat ik oud genoeg was om hem goed te leren kennen, maar mijn moeder heeft me veel over hem verteld. Dat hij altijd in drieluik pak naar zijn werk ging en in de zomer een kaki broek droeg. Dat hij ontzettend koningsgezind was en meer wist over Nederland dan zij. En ook dat ze zich niet kan herinneren dat hij ooit met haar over Nederlands-Indië gesproken heeft. Het was pas nadat ik terug kwam uit Indonesië, dat ik me realiseerde dat ook mijn moeder en ik dat nooit eerder hadden gedaan. 'Mijn moeder praatte over Indië alsof het land

het paradijs op aarde was,' vertelde ze me. 'Mijn vader praatte er helemaal niet over. Ik kan me niet herinneren wanneer ik zelf heb ontdekt dat ik Indisch ben.'

Mijn opa had al afstand gedaan van zijn Indische afkomst, lang voordat hij in Nederland kwam wonen. Maar dat hij was opgegroeid binnen een koloniaal systeem, zag mijn moeder overal in terug. Hij was bescheiden en beheerst onder elke omstandigheid, onder de indruk van grote huizen met oprijlanen en van haar baan bij de universiteit. Hij schreef lange brieven als hij het ergens niet mee eens was, maar confronteerde nooit. Als hij schreef konden mensen zijn huidskleur niet zien, denkt mijn moeder achteraf. 'Mijn vader wilde niets liever dan Nederlander zijn. Maar toch heeft hij hier altijd het gevoel gehad dat de Nederlanders daar anders over dachten. Dat hij er niet mocht zijn.'

Hij heeft uit alle macht geprobeerd om Nederlands-Indië te vergeten

En dus kreeg mijn moeder een Nederlandse opvoeding, waarbij er van bewuste herinneringen aan Indië helemaal geen sprake was. Dat zij vervolgens met een praktiserend Joodse man trouwde, betekende dat ik als kind Chanoeeka en Pesach heb gevierd, maar geen idee had van mijn Indische achtergrond. Mijn Joodse oma, de moeder van mijn vader, zorgde er na de oorlog voor dat onze Joodse tradities en gebruiken in stand werden gehouden. Maar mijn Indische opa zag geen toekomst in tradities. En bovendien had hij niets in stand te houden, zelfs al had hij dat gewild. 'Met de onafhankelijkheid van Indonesië is ook de Nederlands-Indische cultuur verdwenen,' legde mijn moeder me uit. 'Er was alleen nog *tempo doeloe*, de goede oude tijd.'

Een hardnekkige erfenis

Als slachtoffers van dezelfde oorlog werden mijn Joodse oma en Indische opa allebei vervolgd om wie ze waren. Mijn opa in de Jappenkampen en mijn oma in de onderduik. Voor mijn oma is die ervaring altijd onderdeel van haar identiteit gebleven. Ook na de bevrijding bleef het oorlog in haar hoofd. Zij verwerkte haar trauma met strijd lust, zich altijd bewust van haar Joodse achtergrond. Opdat dit nooit meer zal gebeuren en iedereen mag het weten. Mijn opa verwerkte zijn trauma niet. Die ruimte kreeg hij niet, in het Nederland van de jaren '50. En hij eiste die ook niet op. Dus heb ik mij, met een Joodse vader en Indische moeder, heel lang alleen maar

Joods gevoeld. Tot ik naar Indonesië ging en de haven van Surabaya bezocht.

Daar leek de Jalan Perak in niets op de Perak Boulevard, zoals mijn oma hem zo vaak aan mij omschreven had. Ik zag er geen voortuinen met palmbomen en smalle veranda's. Geen teakhouten tuinmeubelen met tafelpoten in potten benzine, zodat de insecten niet naar boven konden klimmen. Deze buitenwijk van Soerabaja was een arme buurt geworden en van het koloniale verleden was er niets meer te zien. Het huis van mijn opa en oma heb ik er nooit gevonden. En toch heb ik die hele wandeling naar de haven aan mijn opa gedacht. Aan hoe ik naast hem zat in de achtertuin met de vers gebakken appeltaart van mijn oma. Aan hoe hij mij en mijn broertje elk jaar meenam naar het Amsterdamse Leidseplein om kerst te vieren in het Marriott Hotel. En ook aan hoe hij steeds stiller werd, omdat hij heel langzaam begon te dementeren. Alleen wisten we dat toen nog niet. Lang heb ik gedacht dat mijn opa een identiteitscrisis moet hebben gehad. Dat hij zichzelf zijn Indische identiteit ontzegde, en daarmee zijn trauma en slachtofferschap. Want dat hij niets met zijn Indische afkomst te maken wilde hebben, moet een vorm van ontkenning van de werkelijkheid zijn geweest.

Maar dat een krankzinnig koloniaal systeem hem jarenlang een identiteit heeft opgedrongen, betekent niet dat mijn opa niet wist wie hij was. Hij was een zorgzame vader die zijn leven overhoop gooide om zijn kinderen

Of mijn opa Nederlands, Indisch of Indonesisch was, kan alleen hijzelf bepalen

in Nederland te kunnen opvoeden. En een intelligente, hardwerkende man die zonder opleiding of werkervaring zijn gezin onderhield. Of mijn opa Nederlands, Indisch of Indonesisch was, kan alleen hijzelf bepalen. Wat dat voor mijn identiteit betekent, weet ik niet zo goed. En misschien maakt het ook niet uit. Want wat ik wel weet is dat ik een hele bijzondere opa heb gehad. Een opa met zelfkennis en eigenwaarde, ondanks een hardnekkige koloniale erfenis.

'Mijn vader was een doorzetter,' zei mijn moeder, toen ik haar ernaar vroeg, 'en hij heeft me altijd geleerd hoe belangrijk het is om onafhankelijk te zijn. Dat je je verantwoordelijkheid neemt voor je eigen toekomst, zonder het vertrouwen in het leven te verliezen. Hij heeft ontzettend veel meegemaakt in de oorlog en daarna, maar hij heeft nooit opgegeven. Hij was loyaal en vergevingsgezind, zelfs na alles wat hem overkomen is. Ik vind hem onverwoestbaar.'

Ik hoop dat ik een stukje van die identiteit met me meedraag.

Merav Pront - Journalist en projectleider bij het Amsterdams 4 en 5 mei comité

Foto Lex de Hender/ANP

Surabaya 1950

Leren kijken door een traumabril

'Wat jij niet geleerd hebt, is heel moeilijk om je kind wél te geven'

Elk jaar worden er in Nederland gemiddeld rond de 90.000 en 127.000 kinderen blootgesteld aan een vorm van kindermishandeling.¹ Tijdens de eerste lockdown steeg in veel gezinnen de stress en daarmee ook het aantal slachtoffers van kindermishandeling.² In dit dubbelinterview staan Colinda Strooper en Gabrielle Frederiks stil bij de rol die intergenerationeel trauma speelt in het tot stand komen van deze aantallen, maar ook bij manieren om dit te doorbreken.

door Sophie van Leeuwen

'Eigenlijk willen mensen niks weten over dit onderwerp', zegt Gabrielle Frederiks aan het begin van het gesprek. 'Intergenerationeel trauma is geen leuk thema. Hierbij stilstaan betekent ook dat je gaat beseffen welke trauma's er in je eigen familie spelen. Daarom zullen mensen het misschien lastig vinden om dit interview te lezen.'

Colinda Strooper is Sociaal Psychiatrisch Verpleegkundige en Systemtherapeutisch Werker en is werkzaam bij het Kinder- en Jeugdtraumacentrum (KJTC) van Kenter Jeugdhulp.

Gabrielle Frederiks is GZ-psycholoog en Infant Mental Health specialist en was tot voor kort werkzaam bij het KJTC.

Toch vinden de geïnterviewden het belangrijk om dit onderwerp bespreekbaar te maken, te normaliseren en om te benadrukken dat je heel veel kan bereiken met goede traumabehandeling. Colinda Strooper vindt het goed dat er tegenwoordig meer aandacht is voor dit onderwerp, bijvoorbeeld in documentaires: 'Door het

dagelijks leven van mensen met intergenerationeel trauma in beeld te brengen, zie je dat zij eigenlijk hele normale levens leiden'. Frederiks: 'Precies, intergenerationeel trauma betekent niet automatisch dat je niet kan functioneren in de samenleving. Dit is een thema dat in bijna elke familie aanwezig is, hoewel anderen daar vaak niks van merken.'

Je ziet trauma dus niet aan de buitenkant. Op welke manier kan je als buitenstaander tóch aan een kind merken dat het getraumatiseerd is?

Frederiks: 'Dat is helemaal afhankelijk van de leeftijdsfase. Een baby kan bijvoorbeeld opvallen door problemen met slapen of eten, of overmatig huilen. Bij een peuter zie je bijvoorbeeld hele boze buien. Eigenlijk zijn er twee mogelijkheden: getraumatiseerde kinderen zijn óf enorm aangepast en meegaand en ze vallen bijna niet op, óf ze vallen juist heel erg op door hun gedrag.'

Strooper: 'Dat geldt eigenlijk voor kinderen in alle leeftijdsfasen. Zo heb ik een tweeling van basisschoolleeftijd in behandeling, waarvan één als eerste werd aangemeld omdat ze veel opstandig gedrag en boosheid liet zien. Haar zus viel thuis en op school eigenlijk niet op. Zij heeft hetzelfde meegemaakt, maar gedroeg zich voorbeeldig. Toch maakten wij ons juist zorgen over haar: zij had geleerd zich zo aan te passen, dat ze niet voor zichzelf kon opkomen, haar emoties verborgen hield en geen eigen mening meer kon vormen.'

Wat maakt dat jullie dit aangepaste gedrag zo zorgelijk vinden?

Frederiks: 'Deze aangepaste kinderen, hebben de pogingen tot het maken van contact, en de hoop dat de ander hem of haar zal zien, opgegeven. Kinderen ontwikkelen zich in relatie tot mensen om hen heen, dus wanneer het kind contact uit de weg gaat, zorgt dit voor stagnatie in de sociale en emotionele ontwikkeling. Dan kan je nog beter boos en opstandig worden, dan ga je in ieder geval het contact nog aan. Vaak worden de problemen bij boze kinderen veel sneller herkend, hoewel het nog maar de vraag is of ze de juiste hulp krijgen. In veel gevallen wordt er dan gewerkt aan dat boze gedrag, maar niet aan de achterliggende oorzaak, het trauma.'

Strooper: 'Op basisschoolleeftijd lijkt het soms alsof dit kind nergens last van heeft, maar in de adolescentiefase kan dat zorgen voor veel problemen: deze jongeren weten dan vaak niet wat ze met hun toekomst moeten en ontwikkelen geen gevoel van autonomie, terwijl dat

'Traumatische ervaringen hebben invloed op je zelfbeeld'

op die leeftijd juist zo belangrijk is.'

Kan het meemaken van trauma ook invloed hebben op het ontwikkelen van je identiteit?

Strooper: 'Zeker, traumatische ervaringen hebben invloed op je zelfbeeld. Dit is de denkbeeldige koffer die kinderen en jongeren met zich meeslepen. Deze koffer bevat overtuigingen over zichzelf, hun ouders en de wereld. Je identiteit bestaat voor een groot deel uit het beeld dat je van jezelf hebt. Als je overtuigingen zijn "ik ben niks waard, ik ben vies, ik ben een slecht kind" en die koffer wordt nooit met jou uitpakkt in therapie of ergens anders, dan kan dat invloed hebben op de levenskeuzes die je maakt en de manier waarop je relaties aangaat.'

Wat zijn de meest voorkomende oorzaken van trauma bij kinderen?

Strooper: 'Bij het KJTC worden vooral kinderen behandeld die huiselijk geweld, seksueel geweld of verwaarlozing hebben meegemaakt. Verwaarloosde kinderen kunnen fysiek tekort zijn gekomen, bijvoorbeeld te weinig eten of een gebrek aan hygiëne, maar we zien ook veel emotionele verwaarlozing. Die kinderen kunnen materialistisch gezien heel rijk zijn, dure kleren en veel speelgoed krijgen, maar toch zwaar tekortkomen in liefde en aandacht. Het lijkt alsof bij het KJTC het aantal aanmeldingen waar sprake is van emotionele verwaarlozing in de afgelopen jaren is gestegen.'

Frederiks: 'Mogelijk komt dat doordat er steeds meer bewustzijn is. Voorheen werd trauma gezien als iets dat iemand is aangedaan, maar nu is er ook aandacht voor wat er niet is geweest. Wat je niet hebt gekregen, maar wel had moeten krijgen.'

Jullie hadden het eerder over trauma bij baby's. Kan een kind zo jong al getraumatiseerd raken?

Frederiks: 'De nieuwste inzichten zijn, dat het proces van traumatisering al vóór de conceptie kan starten. Op het moment dat twee ouders denken aan het krijgen van een kind, start hun relatie met dat kind al. Er is al een fantasie-baby, voordat het kind daadwerkelijk bestaat. Dit kan al zichtbaar zijn in het kiezen van de naam. Zo heb ik ooit een aanstaande moeder behandeld die al twee kindjes was verloren, en het derde kindje weer dezelfde

Foto Shutterstock

naam wilde geven. Hieraan zaten al nare herinneringen verbonden van de eerdere mannen uit de familie met deze naam. Zo klinkt dus de eigen traumatisering van ouders door, dat al door het kiezen van een naam onbewust weer aan het kind wordt doorgegeven. Het denken en de beeldvorming over het ongeboren kind kan dus al traumatiserend zijn. Mensen doen dat nooit vanuit opzet, het is altijd vanuit liefde. Deze ouders hebben de wens het beste te doen voor hun kind.'

Strooper: 'Vaak hebben ouders die zelf getraumatiseerd zijn heel sterk de wens om hun kindje te geven wat zijzelf niet hebben gekregen als kind.'

Hoe komt het dat dit toch niet altijd lukt, ondanks de goede intenties van de ouder?

Frederiks: 'Dat is waar intergenerationeel trauma om de hoek komt kijken. Wat jij niet geleerd hebt, is heel moeilijk om je kind wél te geven. Zeker wanneer je zelf in je eerste levensjaren bent blootgesteld aan traumatische gebeurtenissen, of op emotioneel vlak tekort bent gekomen. Over deze vorm van trauma heb je zelf geen verbale herinneringen, omdat het plaatsvond nog voordat je kon praten. Maar welke zorg je in je eerste jaren hebt ontvangen, bepaalt sterk hoe je hersenen zich ontwikkelen. Voordat je je er bewust van bent, worden er automatische reacties bij jou geprogrammeerd. Wanneer je zelf kinderen krijgt, kan je je voornemen om hen nooit

'Het is belangrijk om zowel de ouder als het kind te behandelen'

kwaad te doen, maar tóch kan het voorkomen dat je wanneer de stress toeneemt je kind een klap geeft. Dit leidt vaak tot sterke gevoelens van schaamte en schuld. Juist dat gevoel van niet toereikend zijn als ouder, zorgt ervoor dat de stress nog meer oploopt. En juist daardoor wordt de kans op herhaling weer groter. Het komt vaak voor dat ouders een opvoedcursus volgen en het hen goed lukt om het geleerde in de praktijk toe te passen wanneer zij kalm zijn. Maar juist wanneer de stress toeneemt, lukt het niet om rationeel na te denken en komen de oude patronen om de hoek kijken.'

Strooper: 'De laatste tien jaar is er veel meer aandacht voor trauma. Maar de kinderen waar wij nu mee te maken hebben, zijn vaak kinderen van ouders die generaties terug kind zijn geweest, die nooit fatsoenlijke hulp hebben gehad in hun jongere jaren.'

Frederiks: 'Het is ook vaak zo dat ouders vanuit hun eigen trauma's op een andere manier naar de wereld en daarom ook naar het gedrag van hun kindje kijken. Zo heb ik meerdere moeders in behandeling gehad wiens baby's last hadden van reflux en dus veel moesten spugen. Deze moeders waren ervan overtuigd dat hun baby

dit expres deed, om hen te stangen. Deze moeders zijn zó negatief behandeld door anderen, dat zij ervan overtuigd zijn dat de wereld tegen hen is, zelfs hun eigen kindje. Wanneer deze moeders worden ondergespuugd door hun kind, doet het kindje letterlijk wat zij voelden toen ze opgroeiden. Deze interpretatie beïnvloedt uiteraard ook weer het gedrag van de ouder. Het zorgt er vaak voor dat ouders het contact met hun kind uit de weg gaan, juist wanneer het kind zorg of troost nodig heeft.

Strooper: 'Bovendien kunnen de opvattingen van de ouder over de wereld ervoor zorgen dat ouders telkens kiezen voor een bestraffende aanpak. Wanneer kinderen ouder worden en opstandig gedrag vertonen en de ouder niet begrijpt waar dit gedrag vandaan komt, zal de ouder sneller overgaan tot het geven van straf. Zo zal dit kind zelf ook de overtuiging krijgen dat het niet goed genoeg is, niet begrepen wordt en alles fout doet. En zonder hulp bestaat de kans dat dit kind deze overtuigingen later ook weer zal doorgeven aan zijn of haar kinderen.'

Hoe kunnen we dat dan voorkomen?

Strooper: 'Allereerst is het belangrijk dat deze mensen bij een hulpverlener terecht komen. Daarvoor is het belangrijk dat signalen van trauma herkend worden, door bijvoorbeeld huisartsen, consultatiebureauartsen, krachten in de kinderopvang of leerkrachten. Zij moeten geschoold worden in traumasensitief hulpverleners. Dat betekent dat zij leren kijken door een traumabril: wat is trauma en hoe herken ik dat bij de kinderen voor wie ik verantwoordelijk ben? Ze moeten leren de verbinding aan te gaan en het kind te ondersteunen. Maar ook handvatten krijgen om met het gedrag om te gaan. Bijvoorbeeld: Waarom kan je niet in gesprek met een kind dat te gestrest is? Hoe laat je de stress dalen om vervolgens wel in gesprek te kunnen?'

Frederiks: 'Mensen moeten signalen willen zien en durven zien en bereid zijn om anderen te helpen. Oog en interesse voor elkaar hebben, zonder oordeel. Hiervoor hoef je geen hulpverlener te zijn, dat kan iedereen in de omgeving van een kind.'

Strooper: 'Wanneer kinderen worden aangemeld in de GGZ, is het belangrijk om zowel de ouder als het kind te behandelen. Het kind wordt behandeld voor de trauma-reacties die het laat zien en de negatieve overtuigingen die het over zichzelf en de wereld heeft gevormd. Maar wanneer hulpverlening alleen maar gericht is op het kind of de jongere zelf, zal traumatisering thuis blijven plaatsvinden. Daarom is het ontzettend belangrijk

dat ook ouders, pleegouders, opa's en oma's en andere belangrijke figuren in het leven van het kind onderdeel zijn van de behandeling en leren om de aangeleerde patronen te doorbreken. In de ouderbegeleiding kan je als therapeut voorbeeldgedrag laten zien en uitleg geven over wat passend is bij de leeftijd van het kind. Dit moet je doen zonder oordeel. Hier is een goede behandelrelatie voor nodig.'

Frederiks: 'En natuurlijk is het belangrijk om naar het verhaal van ouders te luisteren. De denkbeeldige koffer met negatieve overtuigingen van ouders moet samen worden uitgepakt. Vervolgens kan worden gekeken naar wat dit betekent voor hun leven en ouderschap. Om ouders vervolgens te wijzen op de patronen die zij hanteren in de opvoeding, moet je lef hebben en jezelf als filter kunnen gebruiken, hen zonder oordeel durven confronteren. Deze ouders hebben vaak nooit geleerd om te mentaliseren, om te denken over het denken van anderen. Door stap voor stap met ouders na te gaan wat hun kind denkt of voelt, leren ze hoe ze warm en adequaat kunnen reageren. Verder is het belangrijk om met jongeren aan het einde van de traumabehandeling te spreken over de toekomst. Als therapeut moet je uitleggen dat er weer andere problemen naar boven kunnen komen wanneer zij in een nieuwe fase komen en bijvoorbeeld een relatie of kind krijgen. Het is goed om te bespreken dat zij dan opnieuw de hulpverlening kunnen opzoeken, om hen te helpen bij deze nieuwe levensfase. Het zou mooi zijn als er ook bij bijvoorbeeld de verloskundige ruimte is voor gesprekken over dit onderwerp. Op die manier kun je voorkomen dat mensen hun eigen trauma weer doorgeven aan de nieuwe generatie.'

NOTEN

1. Alink, L., Prevoo, M., van Berkel, S., Linting, M., Klein Velderman, M. & Pannebakker, F. (2018). *NPM 2017: Nationale Prevalentiestudie Mishandeling van Kinderen en Jeugdigen*. Universiteit Leiden en TNO.
2. Vermeulen, L., van Berkel, S. & Alink, L. (2021). *Rapport Prevalentie Kindermishandeling tijdens COVID-Lockdown*. Universiteit Leiden.

Sophie van Leeuwen – Psycholoog bij GGZ Noord-Holland-Noord en communicatiemedewerker bij de Nederlandstalige Vereniging voor Psychotrauma (NtVP).

DE OORLOG DICHTBIJ

Ter gelegenheid van de Nationale Indië Herdenking op 15 augustus organiseerde Stichting Pelita een verhalenwedstrijd met als thema *De oorlog dichtbij*. De verhalen van de vijf winnaars werden gepubliceerd in Pelita Nieuws van augustus 2021. Drie verhalen zijn hier opgenomen, de andere twee verschijnen in het volgende nummer van Impact Magazine.

Het Buitenkamp op de gang

door Rody van Calck (1969)

Ik zit in het verzorgingshuis op het bed van mijn vader Buddy, en kijk om me heen. Op het kille zeil in zijn kamer staat de blauwe leren stoel, het enige meubel dat herinnert aan het leven hiervoor. In die stoel zat hij avond aan avond lp's en cd's van zijn favoriete artiesten te luisteren. En op de avonden dat Buddy niet naar muziek luisterde, speelde hij zelf gitaar. Hij tokkelde dan fragmenten van Harry Sacksioni, of oefende zijn slag-gitaar-ritmes voor de bandjes waarin hij speelde. Nu zit Buddy in diezelfde stoel en kijkt leeg voor zich uit.

De kamer voelt kil en onpersoonlijk. De wissellijsten aan de wanden bieden me wat houvast. In een van de lijsten zitten twee foto's, een trouwfoto van mijn ouders en een foto van hen lachend aan een tafel in een restaurant. Het is een poging om zijn herinnering aan mijn moeder levend te houden. Tevergeefs. In een andere lijst een foto van de laatste band waar hij jarenlang in speelde. Haagse indorock. Er hangen ook een kunstwerk van mijn moeder en een wajangpop aan de wand. Herinneringen aan wat allemaal niet meer is, realiseer ik me.

Oom Boy, die op bezoek was, kijkt me aan: 'Waar gaan we het vandaag over hebben?' Sinds een paar maanden voeren we gesprekken. We doen ons best om Nederlands-Indië en ook de tijd erna in Nederland levend te houden. Door erover te praten, blijft het bestaan. Hier krijgen de verhalen die nooit verteld mochten worden een plek.

In mijn gezin werd niet gesproken over het verleden. En tijdens familiebijeenkomsten, de kumpulans, ging het over zieke tantes en hun wel en wee en werd er vooral graag gepraat over lekker eten. 'Nou,' zeg ik, 'ik wil het hebben over de internering tijdens de Tweede Wereldoorlog, de tijd die mijn familie in het Jappenkamp heeft doorgebracht. Weet u daar meer van? Hoe zij in het kamp leefden?'

Oom Boy kijkt me verbaasd aan: 'Jouw familie heeft in Surabaya helemaal niet in een Jappenkamp gezeten, het waren Buitenkampers.' 'Buitenkampers...?' Ik laat het woord voorzichtig uit mijn mond rollen. 'Mij is altijd verteld dat mijn vaders gezin in een Jappenkamp heeft gezeten. Ik heb duizend vragen gehad die ik nooit kwijt kon, maar dat dit deel van het familieverhaal niet zou kunnen kloppen...'. Oom Boy sluit zijn ogen en begint te vertellen. 'Jouw oma Noes, mijn schoonmoeder, heeft mij veel verhalen verteld. De verhalen die ik jou vertel, omdat ze moeten

Peter van Calck, Buddy, zit op school

voortleven. Het was een lastige tijd, waarin de oudste kinderen de straat op moesten om eten te zoeken voor het gezin met vier kinderen en er constante dreiging was om aangevallen te worden. Wat het lastig maakte, was dat de buurvrouw een relatie aanging met een Japanse officier. De angst om gesnapt te worden met eten en spullen die hij zou kunnen afpakken, maakte de bewegingsvrijheid van het gezin nog kleiner. Want de officier had elke dag bewaking van Japanse militairen bij het huis staan.'

'En toen kwam er een nakomertje, nummer vijf: jouw

Buddy met zijn eerste gitaar.

vader Buddy. Buddy werd ziek geboren. Dagenlang lag hij krijsend in zijn bedje. Na een aantal dagen trok jouw oma Noes de stoute schoenen aan en liep met Buddy op de arm naar het huis van de burens. Het hele gezin hield de adem in, maar Noes mocht naar binnen. Vijf minuten later kwam ze weer naar buiten, met de Japanse officier. De officier schreeuwde naar de militairen die op wacht stonden, waarop zij wegrepen. Binnen dertig minuten kwamen ze terug met een Japanner die overduidelijk arts was: witte jas, stethoscoop rond zijn nek en een grote tas. Wat de arts hem heeft gegeven weet ik niet, maar binnen een paar dagen was hij stil en dronk hij gulzig van de moedermelk. Zo werd wat eerst een angst was, een Japanse officier als buurman, een absolute zegen.'

Buddy heeft blijkbaar de hele tijd meegeluisterd, want hij kijkt op en zegt: 'Nu weet ik eindelijk waarom ik de enige in ons gezin was die er geen probleem mee had om in Japanse auto's te rijden. Iedereen verklaarde mij voor gek, maar ik heb altijd gevoeld dat er ook goede Japanners zijn...'

Buddy staat op uit zijn blauwe stoel. Hij kijkt naar een stapel tijdschriften. 'Deze zijn toch niet van mij?' mompelt hij. Hij pakt de tijdschriften onder zijn arm en sloft de gang op. Iets later hoor ik vanaf de gang gefluit. Het zijn flarden van het nummer 'Breekbaar' van Harry Sack-sioni. Oom Boy kijkt me aan. We glimlachen naar elkaar.

De oorlog dichtbij

door Romeo Tuinman (1988)

De dagen van de vijftienjarige Ferry lijken geteld. Vier keer heeft de Koreaanse officier geprobeerd hem te onthoofden, vier keer kon de vliegensvlugge Indische jongen het samoeraizwaard ontwijken. Maar na de laatste misser heeft de officier Ferry met de handgreep van zijn zwaard tegen de grond geslagen, en nu ligt hij bevend en huilend op straat.

Een uur eerder is de Koreaanse officier met een groepje Japanse militairen het huis binnengevallen waar Ferry woont met zijn oom Frits. Het is 1942 en in de straten van Batavia voeren de Japanners een schrikbewind. Ze zijn op zoek naar een gevluchte krijgsgevangene en de Koreaanse officier denkt dat oom Frits meer weet. Maar als die niets loslaat, slaan de militairen hem naar het randje van de dood.

'Ik weet waar hij is!', gilt Ferry. Hij schrikt van zijn eigen stem. Want hij redt misschien zijn oom, maar brengt zichzelf in groot gevaar. Wat nu? De militairen meene-

Ferry de la Rambelje

men de wijk in, tijdrekken en toneelspelen, hopen op een wonder? Maar de militairen krijgen argwaan en laten zich niet langer om de tuin leiden. Woedend zijn ze: wat een rotjong, en een onbetrouwbare halfbloed ook nog!

Midden op straat, vlakbij de Petodjo IJsfabriek, staat de Koreaanse officier klaar om zijn karwei af te maken, terwijl ramptoeristen dichterbij komen om het spektakel goed te kunnen zien. Ferry huilt, schreeuwt en smeekt. En wel zó hartstochtelijk, dat omstanders medelijden krijgen. 'Laat die kleine jongen toch', roept iemand. 'We zullen de Kempeitai waarschuwen', dreigt een ander. De officier schrikt, ontuchttert, want zo'n risico wil hij toch niet nemen voor dat kind. De Koreaan en z'n mannen druipen af. De jonge Ferry is gered.

En dat is maar goed ook. Want Ferry, of voluit: Ferdinand Alexander de la Rambelje, is mijn opa. Dat hij ooit op deze wonderbaarlijke wijze aan de dood ontsnapte, heeft hij me nooit verteld. Want nee, opa was geen prater. Zoals veel Indische Nederlanders die de oorlog en de bersiapperiode meemaakten, hield hij zijn herinneringen bij zich. In een hutkoffer gestopt en op zolder weggeborgen, zoals Marion Bloem zo treffend schreef.

Wie zat er ook op zijn verhalen te wachten? In het naoorlogse Nederland was er amper interesse in wat de mensen in Nederlands-Indië hadden meegemaakt. Hier in Holland was het toch ook geen pretje geweest. Dachten jullie soms dat de Duitsers niet wreed waren? Wees blij dat jullie in Indië geen hongervinter hebben gehad.

En laat ik eerlijk zijn: ook in mijn familie werd er nauwelijks gesproken over wat opa had doorstaan. Natuurlijk wisten we wel dat bepaalde oorlogservaringen hem voor de rest van zijn leven hadden getekend. Als opa weer eens bleef zeuren dat je goed je best moest doen op school, dan zeiden de tantes: dat komt omdat hij

Ferry met zijn gezin in Nederland, midden jaren '60.

zelf zijn school niet kon afmaken toen de oorlog begon. Wanneer opa boos keek als je je bordje niet leegat: dat komt omdat hij honger heeft geleden in de oorlog. En toen opa weigerde pijnstillers te nemen terwijl de kanker hem van binnen verteerde: dat komt omdat hij in de oorlog échte pijn heeft doorstaan.

Heel soms deed hij de hutkoffer met herinneringen op een kiertje. Toen ik voor school een werkstuk maakte over mijn familiegeschiedenis, vertelde hij hoe verdrietig hij was toen de rampokkers zijn kindertehuis plunderden en zijn prachtige postzegelverzameling roofden. Achteraf ontroert het me hoe hij zijn oorlogsverhaal geschikt maakte voor mijn kinderen. Maar verder dan deze gekuiste versie kwamen we niet.

De oorlog van mijn moeder in mij

door Marianne des Bouvrie (1957)

Mijn moeders vrijheid werd haar ontnomen toen zij als zestienjarige, samen met haar moeder, jongere zusjes en broertje, terecht kwam in één van de vele Japanse vrouwenkampen op Sumatra. Gescheiden van haar vader en oudere broers. Vanaf dat moment was er niets meer over van haar gelukkige leven in het haar zo geliefde Indië. Overleven werd haar tweede natuur.

Naarmate de tijd vorderde, werd het leven in de kampen zwaarder en zwaarder. Als klein kind hoorde ik spannende verhalen over smokkelen en eten stelen, maar ook verhalen over gestraft worden door urenlang in de brandende zon te moeten zitten of nog erger. Praten

over haar grootste trauma deed ze echter niet. Hoe langer de gevangenschap duurde, hoe minder eten ze kregen. Mijn moeder probeerde iedere dag weer aan wat extra's te komen voor het gezin. Op een dag werd ze gesnapt door een groepje Japanse bewakers. Dit kwam haar duur te staan. Ze werd gruwelijk te grazen genomen en misbruikt. Haar vrijheid was ze al kwijt, maar op dat moment werd ook haar vrouw-zijn haar ontnomen. Dit heeft een enorme wond bij haar achtergelaten. Een wond die ze nooit meer heeft kunnen helen.

Op 23 augustus 1945 kregen ze te horen dat ze waren bevrijd. Enige tijd later mochten ze het kamp verlaten

maar hadden niets meer om naar terug te keren. Het gezin werd herenigd. Alleen haar oudste broer ontbrak, hij was omgekomen tijdens het werken aan de Birmaspoorlijn. Vervolgens werden ze gerepatriëerd naar Nederland. De oorlog was dan wel over, maar de oorlog in mijn moeder zou als een diepe wond de rest van haar leven in haar aanwezig blijven. Zij heeft nooit meer haar vrijheid kunnen vinden.

Twaalf jaar later werd ik als jongste en enig meisje geboren. Van jongs af aan voelde ik (onbewust) de zwaarte van het trauma van mijn moeder. Mijn moeder die zulke gruwelijke dingen had meegemaakt in het Jappenkamp, kon mij geen liefde en aandacht geven. Ze kon mij zelfs niet in haar buurt velen want als meisje deed ik haar denken aan het trauma dat zij als jonge vrouw in het kamp had opgelopen. De gevoelens die het bij haar opriep, kon ze niet aan. Mijn meisje-zijn werd ontkend. Ik wilde zo graag haar liefde voor mij voelen dat ik het onbewust op me nam om haar trauma mee te dragen. Ik wilde ervoor zorgen dat zij gelukkig werd, wat ik natuurlijk helemaal niet kon.

Toen ikzelf zestien werd kreeg ik last van enorme angsten en lichamelijke klachten. Ik voelde me nooit veilig. Langzaam kwam het besef dat ik op zoek moest naar mezelf. Dit was niet gemakkelijk want ik was door alle afwijzingen enorm vervreemd en bang geworden van mijn eigen lichaam en het vrouw-zijn. Jaren van therapie en zelfonderzoek volgden. Met vallen en opstaan vervolgde ik mijn eigen weg. Inmiddels was duidelijk geworden dat de oorlog van mijn moeder ook sporen bij mij had achtergelaten.

Lange tijd heb ik erover gedaan voordat ik het kleine, inmiddels zelf getraumatiseerde meisje in mezelf kon aankijken. Het helemaal omarmen duurde nog langer. En juist dit was nodig om mezelf te helen. In de tussentijd was ik zelf moeder geworden en had ik niet kunnen voorkomen dat ook een deel van het trauma van mijn moeder via mij bij mijn zoon terecht kwam. Toen hij zestien was kwamen ook bij hem angsten naar boven die ik zo goed van mezelf kende. Gelukkig koos ook hij ervoor om met therapie deze angsten aan te kijken. Het was nodig om alle gevoelens van het kleine afgewezen meisje in mij, volledig toe te laten en te doorvoelen. Dit maakte dat ik mijn hart weer durfde te openen. De jas die ik had aangetrokken en die niet de mijne was, liet ik in stukjes van me af vallen. In een keer uitdoen kon niet want al die tijd had ik mij hiermee geïdentificeerd. Beetje bij beetje mocht ik ontdekken wie ik was zon-

Het gezin van de moeder van Marianne des Bouvrie in Indië.

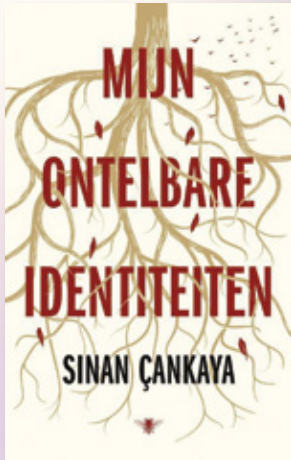
De moeder van Marianne des Bouvrie in het kamp, 1943.

De rijstlepel is gegeven op haar 17e verjaardag in het kamp op 3 april 1943.

der die jas en kon het schuchtere kleine meisje in mij tevoorschijn komen en stappen zetten. Toen ik dit kleine meisje helemaal kon omarmen kon ik ook mezelf omarmen, liefhebben en uit de schaduw van mijn getraumatiseerde moeder stappen. Ook mijn zoon zette de stappen die voor hem nodig waren.

We mogen zijn wie we zijn, dat is genoeg. Het familie-verhaal hoeft niet meer op onze schouders meegedragen te worden. Ik, wij en de volgende generaties mogen geloven in een leven vanuit kwetsbaarheid en liefde.

Mijn ontelbare identiteiten – Sinan Çankaya (2020)

De toespraak op het jubileum voor zijn middelbare school vormt de aanleiding om terug te denken aan zijn jeugd, waarin Sinan Çankaya opgroeide als kind van migranten tegen de achtergrond van debatten over integratie, cultuur en racisme. In *Mijn ontelbare identiteiten* beschrijft hij hoe het politieke en maatschappelijk klimaat doorsijpelt in de identiteit van het individu. Çankaya benadrukt hoe de talloze identiteiten die iemand zich eigen maakt niet geheel gekozen zijn, maar ten dele worden opgelegd door de samenleving. De beschrijving van de confrontatie met zijn voormalige geschiedenisleraar Nico Konst, ooit de tweede man van de extreemrechtse Centrumpartij, maakt voor de lezer zijn eerdere gevoelens van vernedering en afwijzing voelbaar. Het boek is een indringende beschouwing waarin Çankaya de mechanismen van sociale uitsluiting beschrijft, geïllustreerd met individuele ervaringen. Hij roept in dit boek niet op tot grootschalig activisme, maar tot microrevoluties: 'Klein verzet in alledaagse ontmoetingen'. Met andere woorden: verandering begint bij jezelf.

Sophie van Leeuwen, communicatiemedewerker NtVP

NIOD Rewind – aan tafel met Frank van Vree en Martijn Eickhoff (2020)

In de Engelstalige *NIOD Rewind podcast on war & violence* interviewen Anne van Mourik en Thijs Bouwknecht historici en andere wetenschappers over de geschiedenis van massaal geweld, genocide en oorlog. In deze speciale editie spreken zij met Martijn Eickhoff en Frank van Vree. Martijn Eickhoff volgde op 1 september 2021 Frank van Vree op als directeur van het NIOD. Wat dreef hen om de Tweede Wereldoorlog, de Holocaust en wereldwijd massaal geweld te gaan onderzoeken? Hoe reflecteert Van Vree op zijn voorbije directeurschap? En hoe ziet Martijn Eickhoff de toekomst van het instituut voor zich?

Podcastserie 'Wie ben je nou echt?' (2020)

Wie ben je nou echt? is een podcast-miniserie van Alicante en NPO Radio 1 over je identiteit vinden binnen de Nederlandse samenleving. In drie afleveringen spreken de makers met muzikant Yousef Gnaoui, schrijver Mano Bouzamour, Youtuber Ismail Ilgun, actrice Toprak Yalciner, presentator en komiek Ta Joela en documentairemaakster Roziena Salihu. Al deze jonge mensen hebben één ding gemeen: een migratieachtergrond. Hierdoor (her)kennen ze veel vooroordelen, ongemakkelijke momenten en irritaties bij elkaar. In de podcast wordt op humoristische en luchtige wijze anekdotes uitgewisseld. Maar er is ook ruimte voor confronterende en emotionele momenten, bij zowel de presentatoren als de gasten. De presentatoren en gasten leren veel van elkaar en komen tot nieuwe inzichten rondom hun eigen identiteit en hoe ze zichzelf zien binnen de Nederlandse samenleving.

Foto Ramon van Eijmer/ANP

Nationaal Holocaust Namenmonument onthuld

Koning Willem-Alexander onthulde op zondag 19 september het Nationaal Holocaust Namenmonument aan de Weesperstraat in Amsterdam.

Het monument herinnert aan de ruim 102.000 Nederlandse Joden, Sinti en Roma die tijdens de Tweede Wereldoorlog zijn omgekomen en vermoord. Het monument bestaat uit ruim 102.000 stenen waarop de naam, geboortedatum en leeftijd van de Nederlandse Holocaustslachtoffers zijn gegraveerd. Het monument omvat vier Hebreeuwse letters die vanuit de lucht gezien het woord vormen dat 'in memoriam' betekent.

De koning opende samen met voorzitter Jacques Grishaver van het Nederlands Auschwitz Comité het Namenmonument door – naar Joods gebruik – een steen te leggen bij de verklaringswand.

Foto Dirk P.H. Spits

10 MAART 2022

VERDIEPENDE MASTERCLASS PSYCHOTRAUMA, PSYCHEDELICA & PSYCHOTHERAPIE

Een 1-daagse verdiepende Masterclass waarin twee psychiaters, Eric Vermetten en Tijmen Bostoen, de ontwikkelingen bespreken op het gebied van de toepassing van psychedelische middelen in de psychiatrie en in het bijzonder van MDMA assisted psychotherapy bij PTSS. De psychotherapeutische benadering wordt geïllustreerd aan de hand van video opnames van behandelingen met MDMA die tijdens het onderzoek gemaakt zijn. Meer informatie op onze website: academy.arq.org

BEKNOPT ECLECTISCHE PSYCHOTHERAPIE VOOR PTSS (BEPP)

In de 4-daagse BEPP opleiding worden de werkzame elementen uit verschillende therapierichtingen op een logische manier samengebracht, zoals psycho-educatie, imaginaire exposure, gebruikmaking van brieven schrijven en memorabilia, psychodynamische inzichten in de betekenisfase en een afscheidsritueel.

TRAUMATISCHE ROUW

Tijdens de 2-daagse opleiding maken de deelnemers kennis met diagnostiek en behandeling van traumatische rouw en worden diverse behandelinterventies praktisch geoefend. Tevens wordt er aandacht besteed aan cultuursensitieve diagnostiek, omdat rouw in verschillende culturen verschillende uitingsvormen heeft.

BASISOPLEIDING PSYCHOTRAUMA VOOR BIG (I.O.)

De 5-daagse opleiding biedt de grondbeginselen voor het werk van een psychotraumatheapeut i.o.. Het opvangen, begeleiden en behandelen van mensen die schokkende ervaringen hebben meegemaakt, vraagt specifieke competenties van de dienstverlener. De opleiding biedt de hulpverlener een raamwerk om complexe posttraumatische psychopathologie in kaart te brengen en op grond daarvan een behandelplan op te stellen.

CAPS 5 VOOR BIG

De Clinician-Administered PTSD Scale (CAPS) is de gouden standaard voor het stellen van de diagnose posttraumatische stressstoornis (PTSS). In deze 1-daagse opleiding worden de inhoud en psychometrische kwaliteiten van de CAPS5 besproken en leert de deelnemer de CAPS5 af te nemen.

7ROSES EMPOWERMENT METHODIEK

7ROSES richt zich op het ondersteunen van het herstelproces na schokkende gebeurtenissen met een zeer ontwrichtende werking. Opleiding van 2,5 dag waarin het vergroten van de eigen (draag)kracht centraal staat. Hervinden van de eigen kracht en hulpbronnen uit de omgeving benutten door herstel van sociale verbondenheid en betekenisgeving aan het gebeurde.

CULTUURSENSITIEF BEHANDELEN

Psychotherapie met cultureel diverse patiënten

De 2-daagse opleiding geeft handvatten om de slagingskans van psychotherapie met een cultureel diverse patiëntengroep te vergroten door cultuursensitieve aanpassingen in het therapeutisch proces in te zetten. De opleiding biedt hulpmiddelen en vaardigheden om bij depressie, angst, lichamelijke klachten en trauma tot een succesvollere therapie te komen.

INTRODUCTIE PSYCHOTRAUMA

Deze 3-daagse introductie is voor iedereen die meer wil weten over psychotrauma en PTSS en hier in werk en/of dagelijks leven mee te maken heeft. Er is de mogelijkheid om in te gaan op vragen over trauma of PTSS die men in de dagelijkse praktijk tegenkomt. Deze cursus is gericht op kennisoverdracht, er worden geen vaardigheden aangeleerd (HBO niveau).

ARQ Academy

ARQ Academy verzorgt opleidingen en kennisoverdracht voor ARQ Nationaal Psychotrauma Centrum. Het volledige opleidingsaanbod met data is te vinden op de website van ARQ Academy: academy.arq.org

Hoe word ik Tim?

Leven met een dissociatieve identiteitsstoornis

Jasper Heijting

UITGEVER JASPER HEIJTING 2021, 310 PAGINA'S, ISBN 9789464068153

Jasper Heijting vertelt over zijn gecompliceerde zoektocht naar identiteit na een jeugd vol langdurige en systematische kindermishandeling en onderdrukking in een pleeggezin. Met dit verhaal wil hij aandacht vragen voor de gevolgen van sociale isolatie, geweld en bedreiging van het eigen gender gedurende de jeugd.

Een splinter in de ziel

Oorlogsgeheimen ontrafeld, hoe levens voorgoed veranderden door de Bijzondere wet na WO2

Jolande van Gorssel

UITGEVERIJ ASPEKT 2021, 334 PAGINA'S, ISBN 9789464247053

Vijftien jaar lang deed Jolande van Gorssel onderzoek naar de gangen van haar grootouders in de Tweede Wereldoorlog, in Ugchelen bekend als jodenverraders. In haar jeugd werd ze erom gepest, dus wilde ze antwoord op de vraag: waren mijn grootouders verraders of oorlogshelden? De antwoorden bleken zo complex en traumatisch voor haar familie dat ze besloot haar boek in romanvorm te herschrijven vanuit een alter ego Sofie. Namen van de meeste hoofdrollen zijn gewijzigd, waaronder ook die van bekende verzetsmensen.

Van waanzin naar wijsheid

Iris van Zomeren

ELIXER UITGEVERIJ 2021, 305 PAGINA'S, ISBN 9789463653541

Iris van Zomeren vertelt in dit boek haar levensverhaal over een zeer onveilige jeugd met misbruik en mishandeling binnen het gezin, traumatische ervaringen met een pedoseksueel en de gevolgen van pesten op school. Zij kon alleen overleven door zich op te splitsen in meerdere persoonlijkheden. Met behulp van intensieve therapie verkende ze de verschillende persoonlijkheden en ontdekte ze wat ze voor haar gedragen hadden, zodat een proces kon ontstaan van integratie en herstel.

Zoals vogels vliegen

Het bewogen bestaan van twee zusjes na MH17

Els Quaegebeur

UITGEVERIJ PODIUM 2021, 240 PAGINA'S, ISBN 9789463810135

Els Quaegebeur tekent de verhalen op van de zussen Mirjam en Sandra Ploeg, die bij de ramp met vlucht MH17 hun ouders, broer en pleegbroertje verloren en daardoor in één klap volwassen (moesten) worden. Ze wil laten zien dat verdriet om dierbaren vele gezichten kent, dat je niet goed of fout kunt rouwen in een drama dat zich tevens afspeelt op het nationale toneel.

Destructieve liefde

Een gezinsdrama

Helma van der Kuilen

ELIKSER UITGEVERIJ 2021, 204 PAGINA'S, ISBN 97894636536953

In dit verhaal probeert de auteur zichtbaar te maken welke last (in dit geval gescheiden) ouders, door hun eigen traumatische verleden, (onbedoeld) op de schouders van hun kinderen leggen en hoe kinderen dit oppakken. Een verhaal over trauma, misbruik en geheimen, geschreven vanuit de perspectieven van de moeder, de dochter en de vader.

Psychotherapie, hoe doe je dat?

Concrete interventies voor de dagelijkse praktijk

Marisa Donner-Quanjer

BOHN STAFLEU VAN LOGHUM 2021, 166 PAGINA'S, ISBN 9789036827201

Het boek bevat suggesties en aanbevelingen voor concrete interventies in lastige situaties en bij complexe cliënten in de psychotherapeutische praktijk van alledag. De tien hoofdstukken behandelen onder meer de intake, het maken van een behandelplan, specifieke gesprekstechnieken en verschillende vignettes over thema's en klachten.

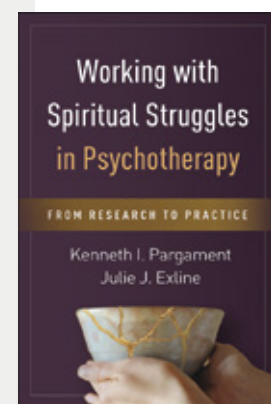
Working with Spiritual Struggles in Psychotherapy

From Research to Practice

Kenneth I. Pargament & Julie J. Exline

GUILFORD PRESS 2021, 393 PAGINA'S, ISBN 9781462524310

Heeft mijn leven een diepere betekenis? Hoe kan ik mijn morele kompas vinden en volgen? Wat moet ik doen als mijn geloof op de proef wordt gesteld? Dit boek probeert psychotherapeuten te helpen beter toegerust te zijn om dit soort geloofsvragen te bespreken. Clinici leren gevoelige, cultureel responsieve manieren om verschillende soorten spirituele worstelingen te beoordelen en cliënten te helpen deze te gebruiken om te veranderen.

In levende lijve

Het lichaam in de psychotherapie

Nelleke Nicolai

BOHN STAFLEU VAN LOGHUM 2021, 171 PAGINA'S, ISBN 9789036824989

Dit boek laat zien wat het lichaam van een patiënt de psychotherapeut in klinische situaties kan vertellen. Het legt uit waar je op kunt letten, en beschrijft specifieke lichaamsgerichte interventies. Ook de klinische praktijk van het niet-ervaren lichaam, verhalen van patiënten die in verwarring zijn over hun lichaam, en de lichamelijke respons van de psychotherapeut in de somatische resonantie en de tegenoverdracht komen aan bod.

Wanneer de (alarm)bel rinkelt

Psycho-educatie aan de hand van symbolen

Anne van den Ouwelant

TRAUMA COMPANY 2021

Een boekje dat een praktische handleiding is bij de trainingen traumasensitieve ondersteuning van *Trauma Company*. Hierin wordt uitleg gegeven over trauma aan de hand van symbolen. Dit zijn eenvoudige voorwerpen zoals een belletje, een ordner en een telefoon.

In gesprek met het Kaasmonster

Voice Dialogue in de ggz

Robert Stamboliev, Anita Roelands, Gert Haringsma & Henriëtte Deckers

UITGEVERIJ SWP 2021, 236 PAGINA'S, ISBN 9789085600763

De *Voice Dialogue methode* is ontwikkeld door psychologen echtpaar Dr. Hal & Dr. Sidra Stone en wordt in dit boek als uitgangspunt genomen om de menselijke maat weer terug te brengen in de behandelkamer. Het boek biedt handvatten en schetst de effectiviteit van deze counselings- en therapiemethode. Of het nu gaat om burn-out, verslaving, SOLK, angst, depressie, trauma, slaapstoornissen of rouw.

Oscar en het avontuur in de speelgoedkist

Doris D'Hooge & Frauke Heyde

GARANT UITGEVERS 2021, 48 PAGINA'S, ISBN 9789044138252

Dit is een zelfhulpboek voor kinderen die angstaanjagende dingen hebben meegemaakt en PTSS ontwikkelden. Tevens biedt de uitgever een online handleiding met theoretische achtergrond en meer uitleg over de oefeningen in het verhaal. Dit is bedoeld voor een breder publiek om meer te weten te komen over de impact van trauma op kinderen.

Onder vuur

Zes Marechaussees in een van de gewelddadigste nachten van onze krijgsmacht in vreedstijd

Jim de Koning

JUST PUBLISHERS 2021, 256 PAGINA'S, ISBN 9789089754547

De nacht waarin een patrouille van de Koninklijke Marechaussee in de buurt van Ar Rumaythah in een hinderlaag rijdt, gaat de geschiedenis in als een van de meest gewelddadige nachten van de Nederlandse krijgsmacht in vreedstijd. In *Onder Vuur* vertelt Emiel Jansen, een van de overlevenden, zijn verhaal. Hij verloor een kameraad en kreeg PTSS.

The impact of trauma

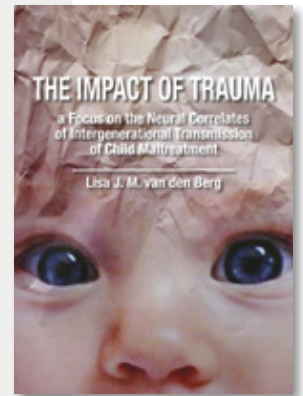
A focus on the neural correlates of intergenerational transmission of child maltreatment

L.J.M. van den Berg

PROEFSCHRIFT UNIVERSITEIT LEIDEN 2021, ISBN 9789463615631

Het doel van dit proefschrift was om de impact van verschillende typen traumatische en stressvolle levensgebeurtenissen te onderzoeken, met een focus op de rol van het brein in de intergenerationale overdracht van kindermishandeling en verwaarlozing.

De resultaten van dit proefschrift benadrukken o.a. het belang van het maken van onderscheid tussen de verschillende subtypen van kindermishandeling (mishandeling en verwaarlozing) in wetenschappelijk onderzoek en in de klinische praktijk en wijzen erop dat de impact van het ervaren van afwijzing en mishandeling door eigen ouders tot buiten de familiare context reikt. Clinici wordt geadviseerd om meer aandacht te besteden aan PTSS-symptoomprofielen in plaats van de strikte definitie van het DSM A1 criterium van PTSS aan te houden. Ook mag de rol van sekse in de impact van trauma niet worden onderschat.

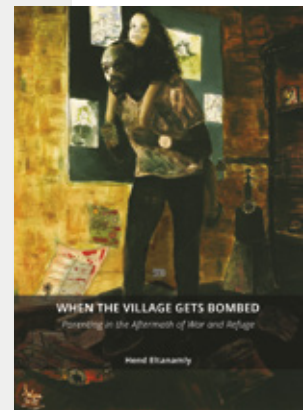
When the Village Gets Bombed

Parenting in the Aftermath of War and Refuge

Hend Eltanamly

PROEFSCHRIFT UNIVERSITEIT VAN AMSTERDAM 2021, ISBN 9789464168266

Hoe kunnen ouders hun kinderen grootbrengen wanneer ze de middelen zijn kwijtgeraakt om met de stress van oorlog om te gaan of wanneer ze als vluchtelinggezin in een vreemd land nieuwe stressoren ervaren? Hend Eltanamly onderzocht dit en testte of een korte interventie vluchteling-ouders beter bestand kunnen maken tegen die dagelijkse stressoren en de zelfredzaamheid kan vergroten. Uit de studie blijkt, aldus de onderzoeker(s), dat opvoeding één manier is waarop oorlog invloed heeft op kinderen. De manier waarop vluchteling-ouders over zichzelf denken als ouders en de manier waarop ze hun opvoeding daadwerkelijk inrichten, wordt, afgezien van de impact van oorlogstrauma, gevormd door de stressoren waar ze dagelijks mee te maken hebben. Maar uit de bevindingen valt ook op te maken dat zelfredzaamheid als ouders weliswaar contextafhankelijk is, maar kan worden versterkt.

Emotional Imprints

A Computer-assisted Analysis of War-related Emotions in Dutch Parliamentary Debates, 1945–1989

Milan van Lange

PROEFSCHRIFT UTRECHT UNIVERSITY 2021

Historicus Milan van Lange onderzocht ontwikkelingen in de rol van emoties in de naoorlogse politieke omgang met de gevolgen van de oorlog. Om emotionele expressies te identificeren gebruikte hij o.a. computerondersteunde text mining. Hij analyseerde niet alleen of emoties een rol speelden, maar ook hoe ze werden geuit in parlementaire debatten over mensen die de langetermijneffecten van de oorlog aan den lijve ondervonden: naast verschillende groepen oorlogsslachtoffers, keek hij ook naar de omgang met oud-collaborateurs en oorlogsmisdadigers en het voormalig verzet.

Joanne Mouthaan

EDITORIAL

Pas op de plaats

Het is een strijd van eeuwen, maar in de afgelopen – pakweg - anderhalf jaar lijkt het tij voorzichtig te keren. De wereldwijde beweging om institutioneel racisme onder de aandacht te brengen zette ook een publiek vizier op ongelijkheid en discriminatie in de hulpverlening. Met als gevolg de excuses van, in januari van dit jaar, de Amerikaanse vereniging van psychiaters en, in oktober, die van de psychologen voor het structureel achterstellen, uitsluiten en discrimineren van mensen van kleur. Een historische gebeurtenis waarvan het stof nog lijkt te moeten opwaaien, maar die ingrijpt op de basis van ons werk. Daarmee wordt erkend dat het systeem dat wij in de westerse hulpverlening hanteren bevooroordeeld is, voor heel veel mensen tekortschiet en zelfs bijdraagt aan traumatisering.

Hoe nu verder? Zoals bij elke gedragsverandering is de eerste stap bewustwording, ook van onze eigen rol. Pas op de plaats, back to basics. Onderzoek onder andere samen met de cliënt hoe culturele identiteit, onze unieke set aan normen, waarden, ervaringen, samenhangt met de klachten. Waarom en hoe we binnen NtVP het vizier hebben op culturele identiteit vertelt bestuurslid en cultureel antropoloog Simon Groen. Een LHBTIQ+-achtergrond kan voor vluchtelingen met psychotraumaklachten zorgen voor bemoeilijkende factoren voor traumabehandeling. Expert

Hugo Konz, psychiater, psychotraumatherapeut en medisch antropoloog, legt in de Supervisorierubriek uit welke aspecten kunnen meespelen en hoe je hier als hulpverlener op in kunt spelen.

Het is een begin, maar we staan nog in de kinderschoenen. Misschien mag ik op deze plaats, terwijl we 2021 uitluiden, het voornemen uitspreken dat inclusiviteit en aandacht voor culturele diversiteit expliciet onderdeel uitmaken van de identiteit en de activiteiten van de NtVP. Weest allen van harte welkom.

Over NtVP

De Nederlandstalige Vereniging voor Psychotrauma (NtVP) is een onafhankelijke vereniging, die streeft naar continue kwaliteitsverbetering op het gebied van psychotraumatologie voor diegenen die zich professioneel of binnen een professionele organisatie met psychotrauma bezighouden.

De NtVP maakt deel uit van de Europese vereniging voor Psychotrauma (ESTSS). De ESTSS heeft verbindingen met een groot aantal nationale verenigingen, waardoor een Europees breed netwerk van Psychotrauma verenigingen ontstaat.

COLOFON

Dit katern wordt verzorgd door de werkgroep
Communicatie van de Nederlandstalige Vereniging
voor Psychotrauma.

Redactie: Joanne Mouthaan

Contact: info@NtVP.nl

© NtVP 2021

De focus op culturele identiteit bij de NtVP

Hoe ingrijpend ook, de betekenis van psychotrauma kan voor iedereen net anders zijn. In het veld van de psychotraumatologie raken we er steeds meer bewust van dat het achterhalen van die betekenis essentieel is voor een op maat gerichte aanpak. Door oog te hebben voor iemands culturele identiteit wordt duidelijk wat de persoonlijke impact van diens klachten is en wat voor die persoon van waarde is. Hoe helpt de NtVP hulpverleners meer bewust te maken van het belang van culturele identiteit?

Wat verstaan we onder culturele identiteit?

Culturele identiteit wordt omschreven als een verzameling sociaal-demografische factoren die voor elk individu een unieke mix is: leeftijd, gender, taal, etniciteit, ras, burgerlijke staat, seksuele geaardheid, religie/spiritualiteit en ga zo maar door. Die mix is voor geen mens precies hetzelfde en onderscheidt wat voor iemand belangrijk is. Dat maakt culturele identiteit complex, veelgelaagd en dynamisch. Immers, elk persoon heeft verschillende rollen, die afhankelijk van de situatie anders aangesproken kunnen worden, en die continu aan verandering onderhevig kunnen zijn.

De manieren waarop iemand betekenis geeft aan de omgeving zijn ook van belang voor het begrijpen van ervaringen. Traumatische ervaringen kunnen diep ingrijpen op iemands

functioneren en hoe iemand over zichzelf denkt of zichzelf ziet. Ze kunnen zelfs het keerpunt worden in iemands cognities, het centrale punt waarlangs oude en nieuwe ervaringen worden geïnterpreteerd. In de literatuur wordt dat 'event-centrality' genoemd¹. Event-centrality zegt iets over de mate waarin traumatische gebeurtenissen een deel van iemands identiteit zijn geworden, hoe iemand zichzelf en de wereld om zich heen begrijpt, hoe het leven is veranderd ten opzichte van de meeste anderen en hoe iemand naar de toekomst kijkt.

Culturele identiteit is een unieke mix sociaal-demografische factoren die onderscheidt wat voor iemand belangrijk is.

Aandacht voor culturele identiteit in diagnostiek en behandeling

Culturele identiteit is de eerste component van de Culturele Formulering (CF), dat een kader biedt voor de impact van cultuur op de diagnose en behandeling². Met hulp van die CF kan informatie worden vergaard over culturele factoren die bepalend zijn voor normen en waarden met betrekking tot de hulpvraag. In Nederland ontwikkelden we een cultureel interview om een CF op te stellen^{3,4}. In de vijfde editie van de DSM is de CF doorontwikkeld tot een 'Cultural Formulation Interview' (CFI) dat nadrukkelijk bestemd is voor elke cliënt, ongeacht de culturele achtergrond⁵. We willen namelijk weten hoe iemand zelf tegen psychotraumaklachten aankijkt en welke normen en waarden daarbij van invloed zijn, ongeacht waar iemand vandaan komt.

Cultuursensitieve hulpverlening

Aandacht voor de invloed van culturele factoren op traumatische ervaringen maakt onderdeel uit van cultuursensitieve hulpverlening, die is afgestemd op de behoeften van cliënten met verschillende culturele achtergronden. Dat is een bewustwordingsproces waarin een Nederlands of westers gezichtspunt niet als de norm geldt, maar waarbij culturele diversiteit het uitgangspunt is voor de hulpverlening. Daarom zijn culturele competenties en instrumenten, zoals het CFI, ontwikkeld die moeten leiden tot richtlijnen voor cultuursensitieve hulpverlening.

Hoe kijkt iemand zelf tegen psychotraumaklachten aan, welke normen en waarden zijn daarbij van invloed? Daar draait cultuursensitief hulpverleners om, ongeacht waar iemand vandaan komt.

Handvatten voor hulpverleners

Binnen de NtVP hebben we ons ten doel gesteld om culturele identiteit aan de orde te stellen in een breed scala aan activiteiten. Zo bieden we handvatten voor hulpverleners door het culturele interview en het CFI op de website van de NtVP beschikbaar te maken, dragen we bij aan het ontwikkelen van richtlijnen voor cultuursensitieve hulpverlening, en organiseren we webinars over psychotrauma en culturele identiteit. Daarmee werkt de NtVP toe naar structurele aandacht voor diversiteit en inclusiviteit in de psychotraumazorg.

REFERENTIES

1. Berntsen, D., & Rubin, D.C. (2006). The centrality of event scale: A measure of integrating a trauma into one's identity and its relation to post-traumatic stress disorder symptoms. *Behaviour Research and Therapy*, 44(2), 219-231.
2. Lewis-Fernández, R. (1996). Cultural formulation of psychiatric diagnosis. *Culture, Medicine and Psychiatry*, 20(2), 133-144.
3. Dijk, R. van, Beijers, H. & Groen, S. (2012). *Het Culturele Interview. In gesprek met de hulpvrager over cultuur en context*. Utrecht: Pharos.
4. Groen, S (2008). Een nieuwe versie van het culturele interview. *Cultuur, Migratie, Gezondheid*, 4(2), 96-103.
5. Lewis-Fernández, R., Aggarwal, N.K., Hinton, L., Hinton, D., & Kirmayer, L.J. (2016). *DSM-5 Handbook on the Cultural Formulation Interview*. Washington, DC: American Psychiatric Association.

Onder <https://www.ntvp.nl/tools/meetinstrumenten/> is onder meer het culturele interview te vinden.

Simon Groen

*Cultureel antropoloog & senior onderzoeker
De Evenaar, Centrum voor Transculturele Psychiatrie,
GGZ Drenthe*

In de Supervisierubriek beantwoorden experts uit het netwerk van NtVP uw vragen over onderwerpen uit het brede werkveld van de psychotraumazorg. Hebt u een vraag over indicatiestelling, behandeling of wetenschap over psychotrauma? Stuur deze naar info@NtVP.nl onder vermelding van Impact Supervisie.

Traumabehandeling bij vluchtelingen met een LHBTIQ+-achtergrond

De vraag

Wat zijn belangrijke contextuele aspecten binnen een traumabehandeling bij LHBTIQ+vluchtelingen?

Antwoord van de expert

LHBTIQ+-vluchtelingen hebben regelmatig meerdere traumatische ervaringen meegemaakt, waaronder direct geweld of vervolging vanwege hun seksuele geaardheid of genderidentiteit¹.

Bij patiënten die wij zien gaat het vaak om ernstige bedreiging, fysieke mishandeling en seksueel geweld, of vrienden uit de LHBTIQ+-gemeenschap in het land van herkomst die zijn vermoord. Ook vanuit de overheid kan gevangenschap, marteling en seksueel geweld zijn ingezet. Vormen van conversietherapie, door artsen, psychologen of geestelijken, komen in veel gebieden nog voor. Onze patiënten die

zijn opgegroeid in bijvoorbeeld het Midden-Oosten, Afrika of Caraïbische eilanden, hebben vanaf jonge leeftijd te maken gekregen met de diepgewortelde religieuze en culturele taboes ten aanzien van de LHBTIQ+-gemeenschap.

Stigma en minority stress

Wanneer er sprake is van geweld of vervolging vanwege de identiteit, zien we dat dit een grote(re) impact heeft op het zelfbeeld en zelfacceptatie. We zien regelmatig dat patiënten zichzelf de schuld geven. Als zij daarnaast ook nog afgewezen, bedreigd en/of verstoten worden door familie, valt hun primaire steunnetwerk weg. Het risico op het ontwikkelen van PTSS is door dit soort factoren groter.

Daarnaast zijn er andere factoren die het individu onder enorme psychologische druk zetten.

Aangetoond is dat personen met een LHBTIQ+-achtergrond een groter risico lopen op het ontwikkelen van depressieve of angstsymptomen, problemen met middelemisbruik en suïcidegedachten en -pogingen². Een

onderliggende factor is 'minority stress': het ervaren van afwijzing, discriminatie en pesten, wat leidt tot internaliserende negatieve cognities en andere stressgerelateerde klachten. LHBTIQ+-vluchtelingen kunnen worden geconfronteerd met meerdere niveaus van stigma en minority stress (intersectionaliteit) door negatieve reacties vanuit de maatschappij, hun familie of (religieuze en culturele) gemeenschap. Ook de asielprocedure kan een grote stressor zijn. Bovendien kunnen verschillende barrières de zoektocht naar professionele zorg belemmeren, waaronder de angst voor zelfonthulling, afwijzing, sterke gevoelens van schaamte en een heteronormatief gezondheidssysteem.

Geïntegreerde behandeling

Wij richten ons naast de traumabehandeling op het zelfbeeld, zelfacceptatie en betekenisgeving. Het zorgen voor sociale inbedding en steun is tevens een erg belangrijk aandachtspunt. Onderdeel daarvan kan zijn aansluiting bij lotgenoten en de lokale LHBTIQ+-gemeenschap en het opbouwen van een divers en breder netwerk. Tenslotte zien we een behoefte op het gebied van zingeving en spiritualiteit. Sommige patiënten weten hun religie en identiteit te integreren en vinden daar hun weg in, anderen laten hun religie achter zich (mede door religieuze taboes) en verliezen daarmee ook een mogelijke bron van steun. Zij twijfelen waar ze het allemaal voor doen, of zijn bang dat ze na hun dood gestraft zullen worden. Verwachtingen van trouwen en kinderen krijgen zijn soms van jongs af aan meegegeven. Nadenken over alternatieve gezinsvormen is iets waar veel van onze patiënten nog onbekend mee zijn en wat het langetermijnperspectief kan veranderen. Risico's ten aanzien van ongezonde coping zijn onder andere middelengebruik en risicovolle seksuele contacten. Een gebrek aan intimiteit, affectie, eenzaamheid en terugkerende traumatische herinneringen kunnen ertoe leiden dat mensen vluchten in middelengebruik of belanden in het datingcircuit via apps. Let erop dat patiënten zich hier niet in verliezen, problemen krijgen met bijvoorbeeld chemseks-verslaving (seks onder invloed van harddrugs) en hierdoor psychische klachten verergeren. Wat we ook veel zien is compensatiegedrag, vanuit het gevoel dat je slecht bent op andere terreinen het extra goed willen doen.

Hertraumatisering en veiligheid

Vanuit hun land van herkomst hebben onze patiënten vaak een rooskleurig beeld over de situatie van LHBTIQ+ in Nederland. Als zij hier te maken krijgen met nieuwe vormen van LHBTIQ+-gerelateerd geweld, kan dit de behandeling compliceren. We hebben bijvoorbeeld meegemaakt dat een patiënt die in het land van herkomst herhaalde geweldsincidenten had meegemaakt, in het AZC werd aangevallen met een mes. Toen hij na de traumabehandeling weer naar

buiten durfde, werd hij opnieuw aangevallen op straat in Amsterdam. Hierdoor namen de angstklachten weer toe. Na een aantal maanden lukte het om de vermijding te doorbreken en namen de klachten gelukkig weer af, maar het is moeilijk voor LHBTIQ+-vluchtelingen om zich in Nederland veilig te voelen als ze opnieuw te maken krijgen met vormen van fysiek geweld of minority stress. Hoewel niet iedereen vooruitgang boekt, hebben we met de geïntegreerde aanpak van traumabehandeling met aandacht voor de context door de jaren heen veel patiënten grote stappen zien maken in hun herstel. Besef wel dat er grote verschillen zijn tussen individuen en hun mate van zelfacceptatie, dus doe niet te snel aannames, maar vraag vooral door bij je patiënt.

REFERENTIES

1. Hopkinson RA, Keatly E, et al. Persecution Experiences and Mental Health of LGBT Asylum Seekers. *J Homosex.* 2017;64(12):1650-1666.
2. King M, Semlyen J, et al. A systematic review of mental disorder, suicide, and deliberate self harm in lesbian, gay and bisexual people. *BMC Psychiatry.* 2008;8:70.

OVER DE EXPERT

Hugo Konz is psychiater, psychotraumatheapeut en medisch antropoloog. Hij werkte langdurig bij i-psy. Hij zag met het i-psy LHBTI team (inmiddels niet meer actief) meer dan 200 biculturele LHBTIQ+-patiënten met klachten zoals PTSS, depressie en angst. Sinds kort werkt hij bij ARQ Centrum'45 in het team Seksueel Geweld & Uitbuiting. Tevens ontwikkelt hij hier samen met collega's een aanbod voor LHBTIQ+-vluchtelingen met traumagerelateerde klachten ten gevolge van vervolging en/of geweld vanwege hun identiteit. Voor vragen of consultatie kun je contact opnemen met h.konz@arq.org.

Hugo Konz

Blik op 75 jaar

Met oog voor het verleden, blik gericht op het heden en de focus op de toekomst, vieren wij op 28 november dit jaar 75 jaar JMW. Wij maakten voor deze gelegenheid de vierdelige JMW podcastserie. Veel luisterplezier!

JMW werd in 1946 opgericht om zorg te dragen voor Joodse vervolgingsslachtoffers en is door de jaren heen uitgegroeid tot een organisatie die zich inzet voor het welzijn van Joden in Nederland in de breedste zin van het woord. JMW is landelijk actief op het gebied van identiteitsversterking en zorg- en dienstverlening.

JMW wil ervoor zorgen dat ook volgende generaties op ons kunnen rekenen en dat we onze taken voor het voetlicht blijven brengen en uitvoeren zolang dat nodig en wenselijk is. We blikken dan ook vol vertrouwen met u vooruit naar de toekomst van het Joodse leven in Nederland.

Aflevering herkenning met Margalith Kleijwegt, journaliste bij De Groene Amsterdammer en o.a. auteur van het boek Verdriet en Boterkoek. Hoe komt het dat je je soms in een wildvreemde met een gedeelde achtergrond kan herkennen?

Aflevering cultuurspecifieke zorg en hulpverlening met Marcel Levi, hoogleraar interne geneeskunde en voorzitter van de NWO. Waarom is het eigenlijk zo belangrijk dat er kennis is van de culturele en historische achtergronden van een cliënt of patiënt?

Aflevering Joods leven met Barbara Barend, journaliste, schrijfster en uitgever van Helden Magazine. Hoe ziet Joods leven eruit? Welke bewuste en onbewuste keuzes worden gemaakt en waarom?

Aflevering erkenning met Paul Blokhuis, demissionair staatssecretaris bij het ministerie van VWS. Wat betekent zien en gezien worden voor de volgende generaties? En welke rol kan de overheid daarin spelen?

Beluister de afleveringen van de podcastserie op www.joodswelzijn.nl, via Spotify, Apple podcast of Youtube!

